

Zorgen voor morgen

*Een onderzoek naar de arbeidsmarktpositie van
illegaal verblijvenden in Utrecht*

Brenda Dekker

Masterthesis Vraagstukken van Beleid en Organisatie
Universiteit Utrecht

Scriptiebegeleider: prof. dr. René Torenvlied

Stagebegeleider: drs. Mieke Kox

Tweede beoordelaar: dr. Carolien Klein Haarhuis

Augustus 2009

Woord vooraf

Het schrijven van een scriptie staat bekend als een echte “struggle”. Het is voor mij ook niet altijd even makkelijk gelopen. Ik heb het geluk gehad dat ik betrokken ben geweest bij een onderzoek wat maatschappelijk van groot belang is. Er wordt altijd veel gezegd over illegaal verblijvenden maar niemand weet eigenlijk precies waarover hij praat. Niemand weet precies hoe de leefsituatie van deze mensen is en hoe zij overleven. Iedere illegaal verblijvende heeft een eigen reden waarom hij in Nederland is en waarom hij niet terug gaat ondanks dat hij uitgeprocedeerd is. Wat ze gemeen hebben is de moeilijke situatie waar zij zich in bevinden. Met dit onderzoek hopen we deze situatie beter in kaart te brengen. Ik ben erg blij dat ik hier aan mee heb kunnen werken.

Zoals ik eerder aanstipte is het schrijven van deze scriptie niet altijd even makkelijk verlopen. Ik heb daarom veel gehad aan alle mensen die mij hebben bijgestaan. In de eerste plaats de mensen van LOS, Mieke en Rian, die met hun enthousiasme rondom dit onderwerp mij zeer hebben gemotiveerd. Ik heb veel geleerd van hun praktijkervaring. Ik heb heel veel bewondering gekregen voor Mieke die alle interviews heeft afgenomen wat niet altijd even makkelijk was. Ik heb aan haar ervaring veel gehad bij het afnemen van mijn eigen interviews. Daarnaast waren de ontmoetingen met de leden van de begeleidingscommissie ook erg leerzaam.

Ik wil vooral René Torenvlied bedanken voor zijn tips, het scherpe commentaar en kritische vragen. Door onze gesprekken was ik altijd weer in staat om het grote geheel te zien en altijd weer extra gemotiveerd om hard aan het werk te gaan.

Als laatste maar in de eerste plaats wil ik Len, mijn ouders, schoonouders, broers, vrienden en verder familie bedanken voor hun steun en geduld. Ik heb ze allemaal niet zo vaak gezien maar iedereen is me blijven steunen. Dit heeft me erg geholpen tijdens het schrijven van deze thesis.

Utrecht, augustus 2009

Brenda Dekker

Inhoudsopgave

1. Inleiding	
§1.1 Het vreemdelingenbeleid	1
§1.2 Wat voor inkomsten kunnen illegaal verblijvenden hebben?	3
§1.3 Hoofd- en deelvragen	5
§1.4 Indeling thesis	7
2. Theorie	
§2.1 Wat voor werk doen illegaal verblijvenden?	8
§2.2 Het zoeken naar werk	9
§2.3 Wat bepaald loon?	10
§2.4 Samenvattend	14
3. Methode	
§3.1 Dataverzameling	15
§3.2 Operationalisering van de variabelen	17
§3.3 Analysemethode	19
4. Resultaten	
§4.1 Het werk van de Utrechtse illegaal verblijvende	21
§4.2 Illegaal verblijvenden en hun zoekproces	23
§4.3 Het keuzeprocess	24
§4.4 Wat bepaald de positie op de arbeidsmarkt	28
5. Conclusie	33
6. Discussie	35
7. Aanbevelingen	36
Literatuurlijst	37
Bijlagen	

1. Inleiding

§1.1 Het vreemdelingenbeleid

Migratie voor arbeid is iets wat al jaren bestaat. Er is dan ook altijd wel iets van beleid geweest met betrekking tot vreemdelingen al was dit nog niet altijd op nationaal niveau. In het begin mochten steden zelf bepalen hoe ze met de arbeidsmigratie omgingen. Dit werd vaak bepaald aan de hand van de werkloosheid in de betreffende stad of het aantal vreemdelingen waar ze mee te maken had. Ook in de grondwet van 1815 van het Koninkrijk der Nederlanden wordt nog geen onderscheid gemaakt, er staat: “Allen die zich op het grondgebied van het Rijk bevinden, hetzij ingezetenen of vreemdelingen, hebben gelijke aanspraak op bescherming van persoon en goederen” (Benseddik & Bijl, 2005:51). In de eerste grondwet van het huidige Nederland van 1848 wordt daar weinig aan veranderd. Maar door de onrust die in die jaren ontstaat door verslechterende economische omstandigheden en de komst van veel buitenlandse arbeiders komt er in 1849 voor het eerst een vreemdelingenwet.

Vreemdelingen mogen alleen het land nog in komen als er sprake is van voldoende middelen van bestaan en er geen sprake is van gevaar voor de publieke rust (Benseddik & Bijl, 2005). Hoewel er nu wel sprake is van nationaal beleid zijn het nog steeds de steden die daar veelal een eigen invulling aan geven.

Na de Eerste Wereldoorlog wordt er een nieuwe wet ingevoerd: de Wet Toezicht vreemdelingen. Deze wet geeft de overheid tijdens de crisis in de jaren dertig de mogelijkheid om een erg streng toelatingsbeleid te voeren waardoor er een kleine groep joodse vluchtelingen die al in Nederland is, illegaal in Nederland verblijft en er een grote groep geweigerd wordt (Burgers et al, 1999). In de jaren vijftig en zestig is er sprake van een forse groei van de economie. Er is een tekort aan arbeidskrachten, waardoor de vakbonden sterk in de loononderhandelingen staan. Bedrijven hebben hierdoor meer behoefte aan goedkope arbeidskrachten. In de jaren zestig sluit de overheid wervingscontracten af met Zuid-Europese landen, Marokko, Tunesië en Turkije (Tinnemans, 1994). Hiermee komt de overheid het bedrijfsleven tegemoet. Als het eind jaren zestig wat minder goed gaat met de economie ontstaat er een discussie over deze buitenlandse arbeidskrachten en de spontane migranten (die op eigen gelegenheid zijn gekomen). In 1969 komt er een nieuwe wet die zegt dat de werknemers nu een werkvergunning moeten aanvragen in plaats van de werkgevers. Deze tijdelijke vergunningen zijn alleen geldig voor een bepaald beroep, een regio of werkgever. Deze tijdelijke vergunningen kunnen geweigerd worden op grond van de situatie rondom de werkgelegenheid (Tinnemans, 1994).

In de Nota Buitenlandse Werknemers van 1970 erkent de regering dat er behoefte is aan werknemers omdat er werkzaamheden zijn die door Nederlandse arbeidskrachten niet meer vervuld kunnen worden. Deze gaten worden veelal opgevuld door buitenlandse arbeidskrachten. Als deze zouden moeten vertrekken doordat ze niet de goede papieren hebben zouden daar weer gaten vallen wat grote gevolgen zou hebben voor bepaalde bedrijven. Tegelijkertijd stelt de regering dat Nederland geen immigratieland is en er geen behoefte is aan gezinsmigratie. Er wordt een streng toelatings- en tewerkstellingbeleid ingevoerd. In de jaren zeventig blijven de migranten komen en wordt aan verschillende

gemeenten medegedeeld dat migranten niet langer dan zes maanden werkloos mogen zijn. Zijn ze dit wel, dan voldoen ze niet aan de voorwaarde dat ze in hun eigen behoeften kunnen voorzien en worden ze gezien als illegaal en kunnen ze het land worden uitgezet. De politie controleert inderdaad regelmatig op verschillen plaatsen op verblijfspapieren (Tinnemans, 1994).

In 1979 wordt er in de Wet Arbeid buitenlandse Werknemers (Wabw) de tewerkstelling van illegaal verblijvenden strafbaar gesteld. Ondanks de hoge werkloosheid in Nederland op dat moment blijft het voor sommige sectoren moeilijk om arbeidskrachten te vinden. Mede hierdoor blijven er illegaal verblijvenden in Nederland werken. Dit is mogelijk doordat er slechts beperkt controles en bestraffingen plaatsvinden. Illegaal verblijvenden kunnen een sofi nummer krijgen en zich inschrijven bij gemeenten maar kunnen ook worden uitgezet. Daarnaast kunnen ze op sommige plaatsen werken waarbij ze belasting betalen en sociale premies afdragen. Regelmatig komen er discussies naar voren over de effectiviteit van de Wabw. De jaren '80 kunnen gekarakteriseerd worden als de jaren waarin er een flinke kloof ontstaat tussen wetgeving en uitvoering (Engbersen en Burgers, 2000).

Daarnaast is er in de jaren '80 vooral aandacht voor de werkgevers die illegaal verblijvenden in dienst nemen. De Dienst Inspectie Arbeidsverhoudingen (DIA) wordt in 1987 opgericht om misbruik op te sporen van arbeidsvoorzieningen, arbeidsverhoudingen en sociale voorzieningen (Benseddik & Bijl, 2005). Na een aantal veranderingen van naam en taken is er uiteindelijk een vernieuwde Arbeidsinspectie die zich met alle aspecten bezighoudt omtrent werkgevers. In de jaren negentig worden de taken van de Arbeidsinspectie steeds meer geïntensiveerd. Illegale arbeid wordt niet alleen via het vreemdelingenbeleid bestreden maar ook via het arbeidsmarkt beleid.

In de jaren '90 worden verschillende wetten geïntroduceerd om het probleem harder aan te pakken. Er is dan sprake van verharding van het beleid. De volgende regels worden geïntroduceerd:

- In 1991 wordt het sofi-nummer aan de geldige verblijfstatus gekoppeld. Dit betekent dat illegaal verblijvenden helemaal afgesloten worden van de formele arbeidsmarkt.
- In 1994 worden werkgevers door middel van de Wet op Identificatieplicht verplicht gesteld om van iedere werknemer de identiteit vast te stellen door middel van een geldig document.
- De Wabw wordt vervangen door de Wet arbeid vreemdelingen (Wav). Dit betreft vooral een juridische actualisering van de verscherpte uitvoeringspraktijk.

In 1998 wordt de Koppelingswet geïntroduceerd. Het recht op voorzieningen die door de overheid worden verschaft wordt gekoppeld aan het hebben van een geldige verblijfvergunning. Deze wet betekent dat illegaal verblijvenden geen aanspraak meer kunnen maken op de sociale voorzieningen op drie uitzonderingen na. Een illegaal verblijvende heeft alleen nog recht op rechtsbijstand, onderwijs tot de leeftijd van 18 jaar en medisch noodzakelijke zorg.

In de nieuwe Vreemdelingenwet 2000 (Vw2000) die in het jaar 2000 wordt aangenomen zijn de bevoegdheden van de politie wat betreft het vreemdelingentoezicht verruimd. Zo kunnen

agenten eerder personen staande houden en meenemen voor verhoor en voor onderzoek naar identiteit, nationaliteit en verblijfsstatus als er een redelijk vermoeden is van illegaal verblijf (Illegalennota, 2004). Ook kunnen agenten woningen betreden zonder toestemming van de bewoner. Door de Vw2000 is het ook mogelijk geworden om illegaal verblijvenden die herhaald strafbare feiten hebben begaan of een gevaar vormen voor de nationale veiligheid ongewenst te verklaren. In tegenstelling tot “gewone” illegaal verblijvenden zijn ongewenst verklaarde vreemdelingen wel strafbaar en kunnen zij voor maximaal 6 maanden vastgezet worden.

Ook wordt met de Vw2000 het toezicht extra geïntensiveerd. Er wordt bij de politiekorpsen extra capaciteit gecreëerd voor vreemdelingtoezicht en het tegengaan van migratiecriminaliteit. Daarnaast wordt ook de celcapaciteit vergroot. In 2004 wordt hier nog meer capaciteit aan toegevoegd. Ook gerichte groepsacties krijgen in 2004 meer aandacht om illegaal verblijf aan te pakken. Een belangrijke extra maatregel die in dezelfde tijd wordt ingevoerd is de identificatieplicht. Hiermee kunnen politiebeambten in het geval van een overtreding vragen om identificatie. Als de betreffende persoon zich niet kan identificeren kan hij meegenomen worden naar het politiebureau om onderzoek te doen naar de nationaliteit en verblijfsstatus (illegalennota, 2004).

§1.2 Wat voor inkomsten kunnen illegaal verblijvenden hebben?

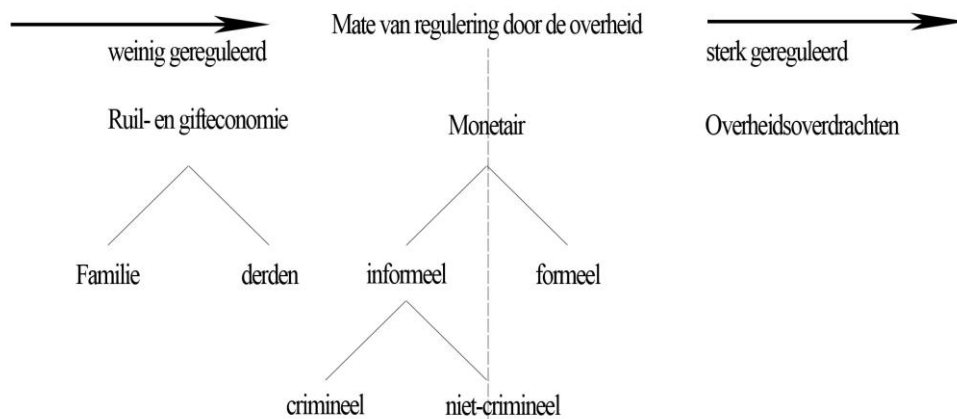
V.d. Leun en Kloosterman (in Burgers en Engbersen, 1999) maken het onderscheid tussen 3 vormen van mogelijke inkomstenbronnen; de ruil- en gifteconomie, overheidsoverdrachten en monetaire inkomsten (zie figuur 1). Ten eerste kunnen mensen economische hulpbronnen ontvangen door met elkaar te ruilen of door het ontvangen van giften (Komter, 1996). Dit zijn niet-monetaire inkomsten en het betreft hier een economische hulpbron die door de overheid moeilijk te reguleren. Voor illegaal verblijvenden kan de ruil- en gifteconomie een zeer belangrijke bron van inkomsten zijn. Een economische hulpbron die juist sterk gereguleerd is, zijn de overheidsoverdrachten. Dit betreft alle sociale uitkeringen die de overheid verstrekt. Dit kunnen bijvoorbeeld werkloosheidsuitkeringen of ouderdomsuitkeringen zijn. Voordat in de Koppelingswet het recht op alle sociale voorzieningen gekoppeld werd aan de verblijfsstatus, konden illegaal verblijvenden wel van een aantal voorzieningen gebruik maken. Dit betrof bijvoorbeeld de toegang tot ziekenhuizen, de ziektewet, de WAO en de AWBZ (Clermonts et al, 1992). Sinds 1998 zijn echter alle sociale voorzieningen door de Koppelingswet verbonden aan een groot aantal voorwaarden en zijn ze alleen bestemd voor burgers met de Nederlandse nationaliteit. Mensen zonder legale verblijfstatus kunnen dus geen beroep meer doen op sociale voorzieningen en zullen deze bron van inkomsten missen.

Tussen deze twee vormen van mogelijke inkomstenbronnen zit het verwerven van inkomen langs de monetaire weg. Door actief te zijn als werknemer of als ondernemer kun je ook voorzien in je levensonderhoud. V.d. Leun en Kloosterman (1999) maken hier het onderscheid tussen de formele en de informele economie. Tot de informele economie worden drie sectoren gerekend (Kloosterman, 1997). Ten eerste wordt de *huishoudelijke sector* genoemd. Dit is onbetaald werk voor familie, vrienden of kennissen. Vrijwilligerswerk valt hier ook onder. Als tweede wordt de *communale sector* onderscheiden. Deze sector is wat vaag omschreven, volgens Kloosterman (1997) houdt dit “*wederzijdse dienstverlening en de*

betaling in natura door anonieme partijen in het economische verkeer” in. Hiermee wordt het geven van goederen voor geleverde diensten bedoeld, maar ook het ruilen van goederen en diensten.

Als laatste is er de zwarte sector. Dit zijn de activiteiten die niet voldoen aan de regels en wetten die bestaan voor het economische verkeer. Deze verdeling is echter niet helemaal sluitend. V.d Leun en Kloosterman (1999) maakten een iets ander onderscheid.

Figuur 1. Domeinen van economische hulpbronnen

(Bron: Burgers en Engbersen , 1999:121)

Zoals in figuur 1 is te zien wordt er door V.d. Leun en Engbersen het onderscheid gemaakt tussen crimineel informeel werk en niet-crimineel informeel werk. Dit onderscheid wordt gemaakt door naar het eindproduct te kijken. Informele economische activiteiten kunnen bijvoorbeeld het maken van legale producten zijn waarbij er gedurende het productieproces bepaalde wettelijke regels worden omzeild. Als het eindproduct zelf volkomen legaal is wordt dit niet gezien als criminele activiteit. Maar als het eindproduct wel illegaal is, maakt het productieproces niet meer uit en wordt deze activiteit gezien als crimineel. Dit kan bijvoorbeeld het maken van of handelen in verdovende middelen zijn.

Hier houdt het model van V.d. Leun en Kloosterman op. Dit model geeft niet meer inzicht in de verschillende soorten niet-crimineel informeel werk terwijl hier nog heel veel gradaties in zijn. In dit onderzoek zal geprobeerd worden meer inzicht te krijgen in wat voor soort niet-crimineel informeel werk illegaal verblijvenden doen en dit onderzoek zal daarmee een uitbreiding geven op het model van V.d. Leun en Kloosterman.

Sinds het onderzoek van Burgers en Engbersen en hun onderzoeksgroep (1999) in Rotterdam is veel veranderd. Na de extra maatregelen die minister Verdonk heeft genomen is het voor illegaal verblijvenden nog moeilijker geworden om te kunnen werken. De kans om opgepakt te worden tijdens het werk is een stuk groter geworden. Maar niet alleen op het werk, ook als een kleine overtreding wordt begaan zoals oversteken bij een rood licht, is de kans groter dat wordt ontdekt dat er sprake is van een illegale status. Het is daarom erg interessant om te

onderzoeken hoe de leefsituatie van de illegaal verblijvenden is en hoe zij met deze gevaren omgaan.

Onderzoek doen onder illegaal verblijvenden is echter erg moeilijk. Het is een verborgen onderzoeksgroep die moeilijk is op te sporen. Burgers en Engbersen (1999) en de rest van hun onderzoeksgroep hebben erg veel moeite moeten doen om in contact te komen met illegaal verblijvenden. Zo hebben zij veel tijd op straat doorgebracht om maar in contact te komen met illegaal verblijvenden. Zij hebben zich vaak op plaatsen begeven waar zij een vermoeden hadden dat er illegaal verblijvenden aanwezig zouden zijn. Dit waren centra voor dak- en thuislozen, charitatieve instellingen en een gedoogzone in Rotterdam voor verslaafden. Hiernaast is met allerlei instellingen die zich formeel of informeel bezighielden met migranten en minderheden contact geweest over mogelijke bemiddeling in contacten met illegaal verblijvenden. Een lid van de onderzoeksgroep heeft zelfs een tijdlang in een buurt gewoond waar veel Turken wonen om zo in contact te kunnen komen met Turkse illegaal verblijvenden. De Vreemdelingendienst in Rotterdam gaf de mogelijkheid om illegaal verblijvenden die waren aangehouden te interviewen. Als laatste is ook via de werkgevers geprobeerd om in contact te komen met illegaal verblijvenden. Uiteindelijk zijn er 169 interviews afgenomen die niet altijd even makkelijk gingen. Burgers en Engbersen (1999) geven aan dat sommige interviews erg moeizaam gingen. Soms was er sprake van hoge emoties of weigerden illegaal verblijvenden te praten over bepaalde aspecten van hun leven. Burgers en Engbersen (1999) geven ook aan dat niet altijd was na te trekken of hetgeen wat illegaal verblijvenden vertelden dit ook conform de waarheid was. We hebben het hier dus over een hele moeilijke onderzoeksgroep die moeilijk op te sporen is.

In 2007 stelt de ministerraad de pardonregeling in. Deze regeling stelt dat iedereen die voor 1 april 2001 een asielaanvraag in Nederland heeft ingediend en sindsdien onafgebroken in Nederland heeft gewoond alsnog het recht heeft op een verblijfsvergunning. Bij het uitvoeren van deze regeling zijn er veel illegaal verblijvenden geweest die zich hiervoor hebben aangemeld. Iedereen die zich aanmeldde moest een aantal gegevens achterlaten. Niet iedereen heeft een verblijfsvergunning gekregen maar de gegevens bleven bewaard. Deze unieke kans om contact te leggen met deze personen was de aanleiding voor de Landelijke Ongedocumenteerde Stichting (Stichting LOS) om in samenwerking met de Universiteit Utrecht en de gemeente Utrecht een onderzoek te starten naar de leefsituatie van deze illegaal verblijvenden. Bij dit onderzoek zijn twee studenten van de Universiteit Utrecht betrokken om ieder apart een extra verdieping te doen. De vraag vanuit de Stichting LOS voor dit onderzoek was om zoveel mogelijk informatie te verzamelen over het werk wat illegaal verblijvenden doen en extra analyses te doen met de bestaande dataset. In de volgende paragraaf zal hier meer op worden ingegaan.

§1.3 Hoofd- en deelvragen

Dit onderzoek zal proberen in kaart te brengen op welke manieren illegaal verblijvenden in hun levensonderhoud voorzien en zal zich met name richten op de informele economie. Hierbij zal gekeken worden naar het werk dat illegaal verblijvenden in Utrecht doen. Daarnaast is het ook interessant om in kaart te brengen op welke manier illegaal verblijvenden

werk vinden en welke keuzes ze hierbij maken. Ook zal er geprobeerd worden om factoren te vinden die kunnen verklaren waarom er tussen illegaal verblijvenden verschillen ontstaan wat betreft werk. Dit onderzoek is vooral explorerend van karakter.

Om de voorafgaande vragen te kunnen beantwoorden is de volgende hoofdvraag geformuleerd:

Wat voor positie hebben illegaal verblijvenden op de informele arbeidsmarkt en hoe kunnen we verschillen tussen hen verklaren?

Bij de positie op de arbeidsmarkt komen veel verschillende factoren kijken. Daarom zijn er een aantal deelvragen opgesteld om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden. Deze bestaan uit een beschrijvende en twee verklarende deelvragen.

Beschrijvende vragen

Als we naar de positie van illegaal verblijvenden op de arbeidsmarkt gaan kijken dan is het belangrijk om eerst te kijken naar wat voor werk zij precies doen. Daarnaast is het ook interessant om te kijken naar op welke manier zij dit werk doen. Hiermee wordt bijvoorbeeld bedoeld of dit zwart werk is bij mensen thuis of dat bij bedrijven wordt gewerkt met valse papieren. Daarom is de volgende deelvraag opgesteld:

1. Wat voor soort werk doet een illegaal verblijvende in Utrecht en op welke manier doet hij dit werk?

Verklarende vragen

Naast het beschrijven van het werk dat illegaal verblijvenden doen willen we ook verklaren hoe ze aan dit werk komen. Daarom zal in dit onderzoek ook ingegaan worden op de manieren waarop illegaal verblijvenden aan werk komen. Daarnaast zal geprobeerd worden een keuzeprocess in kaart te brengen dat mede kan verklaren waarom illegaal verblijvenden hebben gekozen voor bepaald werk en ook waarom sommigen niet werken. Dit keuzeprocess zal explorerend worden onderzocht. De volgende deelvraag is daarom opgesteld:

2. Op welke manier zoekt een illegaal verblijvende naar werk en is er een keuzeprocess te onderscheiden bij het zoeken naar werk?

Het tweede deel van de hoofdvraag gaat in op de verschillen die tussen illegaal verblijvenden kunnen bestaan. Het is interessant om te kijken naar de oorzaken voor deze verschillen. Waarom doen sommige illegaal verblijvenden het beter op de informele arbeidsmarkt dan andere illegaal verblijvenden? Daarom is de derde verklarende deelvraag van belang:

3. Waarom zijn sommige illegaal verblijvende beter in staat om in hun levensonderhoud te voorzien dan andere illegaal verblijvenden?

Om deze vraag te kunnen beantwoorden zal er gekeken worden naar verschillende persoonlijke kenmerken zoals opleiding, leeftijd, verblijfsduur en het spreken van de Nederlandse taal. Daarnaast wordt er ook gekeken naar etniciteit. Etniciteit wordt vaak eerder gezien als een groepskenmerk. Dit onderzoek wordt echter niet onder grote groepen met dezelfde etniciteit gedaan. De onderzoeksgroep bestaat uit vele verschillende etniciteiten en zal daarom etniciteit als persoonlijk kenmerk meenemen als mogelijke verklarende factor.

§1.4 Indeling thesis

Deze thesis is als volgt ingedeeld. Hoofdstuk 2 is het theoretisch hoofdstuk. Hier zullen bestaande theorieën gebruikt worden om hypothesen te vormen. Hierbij zal voor ieder onderwerp eerst een algemene theorie besproken worden, vervolgens in hoeverre deze opgaat voor illegaal verblijvenden en hieruit zal een hypothese gevormd worden. In hoofdstuk 3 zal de methode van onderzoek besproken worden. Hier zal worden ingegaan op de manier waarop de data is verzameld en de manier van analyseren. In hoofdstuk 4 zullen de resultaten per deelvraag worden gerapporteerd. Er zal afgesloten worden met een concluderend hoofdstuk, een discussie en een onderzoeks- en beleidsadvies.

Hoofdstuk 2

Theorie

In dit hoofdstuk wordt gekeken naar wat er uit de literatuur al bekend is over de processen die op de arbeidsmarkt plaatsvinden. Eerst zal gekeken worden naar hoe men naar werk zoekt. Daarna wordt er gekeken welke factoren uit de literatuur naar voren komen om verschillen in inkomen te kunnen verklaren. Aan de hand van de literatuur zullen hypothesen worden opgesteld die in een model zullen worden weergegeven om een goed overzicht te houden.

§2.1 Wat voor werk doen illegaal verblijvenden?

In de inleiding is het onderscheid tussen verschillende manieren om in levensonderhoud te voorzien van Burgers en Engbersen naar voren gekomen. Zij hebben de monetaire inkomsten onderverdeeld in informeel en formeel werk. Informeel werk hebben zij weer onderverdeeld in crimineel en niet crimineel werk. Het onderscheid van Burgers en Engbersen (1999) houdt in het model hier op. Er is echter een nog duidelijker onderscheid te maken onder de niet-criminele informele activiteiten waardoor er een beter zicht komt op wat deze activiteiten nu precies inhouden. In het onderzoek van Burgers en Engbersen wordt er gekeken naar wit werk, zwart werk, niet monetair werk en semi-crimineel werk. Het onderscheid kan echter nog scherper. Burgers en Engbersen scharen klusjes doen bij mensen onder niet-monetair werk. Dit valt in de hun cijfers samen met de mensen die niet werken. Gezien het huidige beleid is het doen van klusjes waarschijnlijk steeds belangrijker geworden. Daarnaast worden illegaal verblijvenden betaald voor de klusjes en is er daarom sprake van arbeidsruil. Het kan daarom als monetair werk worden gezien.

Om hier een meer gedetailleerd beeld van te krijgen is er een indeling gemaakt van heel informeel niet crimineel werk naar meer formeel niet crimineel werk. Dat is de volgende indeling geworden:

1. Zwart werk bij particulier (klusjes in en rond het huis).
2. Zwart werk binnen een legaal bedrijf.
3. Met sofinummer van iemand anders of met valse papieren binnen een legaal bedrijf.

Door te bekijken in welke categorie de illegaal verblijvende het meest werken kun je zien of ze meer richting het formele of meer richting het informele werk gaan. Hierdoor wordt beter duidelijk of het voor illegaal verblijvenden nog mogelijk is om bijvoorbeeld bij bedrijven te werken of dat ze gedwongen worden op een meer informele manier te werken.

De laatste categorie binnen deze indeling betreft het gebruik van een sofinummer van een ander of het gebruik van valse papieren. Het gebruik van beide is volgens de Nederlandse wet strafbaar (REF wetboek?). Om deze reden zou je dit onder criminele activiteiten kunnen scharen. Omdat het echter activiteiten betreft waarbij het eindproduct niet illegaal is, is ervoor gekozen om deze activiteiten niet crimineel te noemen.

Ook deze indeling is niet sluitend. Er zijn ook illegaal verblijvenden die niet werken. Deze mensen zullen op een andere manier in hun levensonderhoud voorzien en zullen eerder terecht komen in de ruil- en gifteconomie. Ze kunnen bijvoorbeeld van familie of vrienden geld lenen, bij andere in huis wonen en eten krijgen. Er zal daarom voor zowel niet werkende als werkende illegaal verblijvenden gekeken worden of zij gebruik maken van de gifteconomie en op welke manier.

§2.2 *Het zoeken naar werk*

Een belangrijke onderzoeker die onderzoek heeft gedaan naar het zoeken naar werk is Granovetter (1995). In zijn onderzoek onder professionals, technici en managers (PTM werkers) onderscheid Granovetter (1995) drie belangrijke manieren om werk te vinden. Dit zijn de meest voorkomende manieren die door PTM werkers gebruikt worden. Zij zoeken vooral werk via formele middelen, via persoonlijke contacten of via directe sollicitatie. *Formele middelen* zijn de services en impersonelijke intermediairen die een werkzoekende helpen bij het vinden van een baan. Dit kan bijvoorbeeld via een advertentie zijn in de krant zijn of via een uitzendbureau. Iemand die werk zoekt via *persoonlijke contacten* zijn mensen die via anderen die ze persoonlijk kennen van iets anders dan werk, aan een baan kunnen komen. Deze persoon kan bijvoorbeeld informatie geven over een baan die open staat en/of je aanbevelen bij een bedrijf. Met *directe sollicitatie* wordt bedoeld dat je een bedrijf aanschrijft zonder dat je daar iemand kent of hebt gehoord van een vrijgekomen functie (Granovetter, 1995:13).

Van alle PTM werkers in het onderzoek van Granovetter in de Verenigde Staten (1995:13), heeft bijna 56% de huidige baan via persoonlijke contacten gevonden. Dit is vooral van belang voor de banen met een hoger inkomen. De helft van alle ondervraagden in de laagste inkomenscategorie (< \$10.000) heeft via directe sollicitatie de huidige baan gevonden. 28% van deze groep heeft via formele middelen de huidige baan gevonden en 22.7%, de kleinste groep, via persoonlijke contacten. Over het geheel genomen zijn persoonlijke contacten belangrijk geweest voor de PTM werkers maar vooral voor de banen met hoger inkomen. In het onderzoek van Boxman (1992) komt ook naar voren dat persoonlijke contacten erg belangrijk zijn in het zoeken naar een baan. Zo heeft 38% van de 365 ondervraagden aangegeven dat zijn met vrienden hebben gesproken over banen, 39% heeft aangegeven met familie te hebben gesproken over banen en 61% heeft met kennissen over banen gesproken. Boxman heeft een model ontwikkeld dat voorspelt dat het zowel bij hoge functies als bij lage functies erg aantrekkelijk is om netwerkleiden te gebruiken bij het zoeken naar een baan (1992:45).

Als dit toegepast wordt op illegaal verblijvenden moet er rekening gehouden worden met de bijzondere situatie waarin illegaal verblijvenden zich bevinden. Zowel Granovetter als Boxman geven aan dat zoeken via formele kanalen ook erg belangrijk is bij het zoeken naar een baan. Omdat van illegaal verblijvenden bekend is dat ze vooral in de lage inkomenscategorieën een baan hebben (zie Engbersen et al, 1999) zou je op basis van de gegevens van Granovetter kunnen verwachten dat ook voor de illegaal verblijvenden geldt dat het belangrijk is om zoveel mogelijk bedrijven aan te schrijven in de hoop dat er plek is om te

komen werken. Omdat het onderzoek van Granovetter alleen onder PTM werkers is gehouden en dit onderzoek alleen onder illegaal verblijvenden kun je echter geen directe vergelijking maken. Het kan voor illegaal verblijvenden namelijk gevaarlijk zijn om veel bedrijven aan te schrijven omdat de kans dat ze aangegeven worden sterk aanwezig is. Daarnaast kunnen illegaal verblijvenden zicht niet bij uitzendbureaus of andere mediators inschrijven omdat zij geen verblijfsvergunning hebben en daarmee niet de juiste papieren. Het onderzoek van Granovetter geeft net als het onderzoek van Boxman ook aan dat het sociale netwerk een belangrijke rol speelt bij het zoeken naar werk. Doordat het voor illegaal verblijvenden niet mogelijk is om via de formele weg werk te zoeken zal voor hen juist het sociale netwerk een grote rol spelen. Ook het soort sociaal netwerk is van belang. Uit onderzoek is bijvoorbeeld gebleken dat de omvang van het sociale netwerk voor mannen vaak wèl en voor vrouwen niet van invloed is op de kans om een baan te krijgen (o.a. Campbell, 1985; Flap & Tazelaar, 1988). Mannen percipiëren meer arbeidsmogelijkheden, zoeken gerichter en effectiever een baan en wisselen meer van baan naarmate het netwerk met zwakke bindingen groter is (Peters, Tazelaar & Jansen, 1992; Peters & Tazelaar, 1993:162-163). Zwakke bindingen in het netwerk zijn de contacten waar alleen oppervlakkig contact mee is. Vaak zorgen zwakke bindingen voor veel informatie. Voor “normale” werkzoekenden zijn de zwakke bindingen daarom erg belangrijk. Voor illegaal verblijvenden ligt hier echter een groot risico. Zij kunnen zich het niet veroorloven om aangegeven te worden. Voor hen is het vertrouwen in de mensen met wie zij praten van levensbelang. Dit vertrouwen vind je alleen bij sterke bindingen, je moet elkaar goed kennen om vertrouwen in elkaar te kunnen hebben. In tegenstelling tot wat uit de literatuur naar voren komt verwachten we daarom bij illegaal verblijvenden dat juist de sterke bindingen een belangrijke rol spelen in het vinden van werk. Hieruit volgt de volgende hypothese:

H1: Sterke bindingen in het sociale netwerk van een illegaal verblijvende zijn belangrijker voor het vinden van werk dan zwakke bindingen.

Er is naast de aanbodkant ook een vraagkant van werk. Werkgevers spelen een grote rol in de verdeling van werk (zie bijvoorbeeld Boxman). Helaas is het uiterst moeilijk om werkgevers te benaderen die illegaal verblijvenden werk hebben gegeven. Het is geprobeerd om via de illegaal verblijvenden contact te zoeken met deze werkgevers. Om verschillende redenen wilden de illegaal verblijvenden hier niet aan mee werken. Ze waren vaak bang om een werkadres kwijt te raken maar voor diegenen die ondertussen een verblijfsvergunning hebben gekregen was het ook een geschiedenis die ze niet wilden oprakelen. Omdat het niet goed mogelijk is gebleken werkgevers te benaderen is ervoor gekozen om dit onderzoek vooral te richten op de aanbodzijde van de arbeidsmarkt.

§2.3 Wat bepaalt loon?

In het wetenschappelijk onderzoek naar arbeid staan twee belangrijke vraagstukken centraal: het verdelingsvraagstuk en het allocatievraagstuk. Het verdelingsvraagstuk gaat over de vraag wie welk loon krijgt en het allocatievraagstuk over wie welk werk krijgt. De verdeling van de arbeid is belangrijk omdat dit in grote mate bepalend is voor het efficiënt produceren van goederen en producten. De verdeling van loon is belangrijk omdat deze in grote mate

bepalend is voor de levenskansen die de mensen krijgen (Wielers, 1998). Er wordt veel onderzoek gedaan om aan de hand van theorieën en modellen de verdeling van loon en werk te kunnen verklaren. De meeste modellen gaan er vanuit dat mensen rationeel handelen en vooral op hun materiële belangen zijn gericht. Werknemers zijn daarom alleen gericht op het verkrijgen van een zo'n hoog mogelijk loon en werkgevers zijn vooral gericht op het maximaliseren van de productiviteit. Werknemers zouden werk niet leuk vinden en werkgevers zouden niet geïnteresseerd zijn in het welzijn van de werknemers (Wielers, 1998). Dit is natuurlijk een erg versimpelde aanname. Deze wordt echter vaak gebruikt omdat het met versimpelde modellen beter mogelijk is om goede voorspellingen te geven over de verdeling van werk en loon.

Er zijn verschillende in de literatuur verschillende verklaringen te vinden van de verdeling van loon en arbeid. Zo is er de institutionele verklaring die de verdeling van arbeid en de verdeling van loon als op zichzelf staande processen ziet. Waarden, normen en houdingen van de werknemers en werkgevers zouden de verdeling van werk verklaren. De verdeling van loon wordt verklaard vanuit de loononderhandelingen die bestaan tussen de werkgevers en de vakbonden.

De neoklassieke arbeidsmarkttheorie (Ehrenberg en Smit, 2002) ziet deze twee processen niet als aparte processen. Deze theorie zegt dat arbeidskracht tegen loon geruild wordt en dit door de marktwerking voor een evenwicht zorgt. Er is sprake van het afwegen van kosten en baten. Zo zal een werkgever de afweging maken tussen de kosten die een werknemer met zich meeneemt en de baten die het de werkgever oplevert.

Het is in dit onderzoek echter niet mogelijk om de kosten en baten overweging van de werkgever mee te nemen. Wel is het interessant om te kijken naar de manier waarop werknemers de baten voor werkgevers kunnen vergroten. Zo kunnen persoonlijke kenmerken van de werknemer ervoor zorgen dat het voor de werkgever aantrekkelijker is om deze aan te nemen. Zo komt uit de literatuur de Human Capital Theory naar voren (Becker, 1964; Pendakur & Pendakur, 2002; Sharpe & Abdel-Ghany, 2006). De Human Capital Theory ziet duidelijk een verband tussen opleiding en inkomen en de daarbij horende economische status (Becker, 1964; Pendakur & Pendakur, 2002). De veronderstelling die ten grondslag ligt aan de Human Capital Theory is dat er een evenwicht ontstaat tussen het aanbod van werk en de vraag naar werk. Als er veel vraag is naar werk waar een bepaalde opleiding voor nodig is zal dit in het aanbod ook naar voren komen. Iemand met een hogere opleiding zal meer verdienen en een betere economische status hebben dan iemand met een lagere opleiding als er meer vraag is naar mensen met een hogere opleiding. De opleiding kan dus van invloed zijn op het loon wat iemand ontvangt. Illegaal verblijvenden werken echter niet in de reguliere formele arbeidsmarkt. Zij komen terecht in de informele arbeidsmarkt waar vooral sprake is van werk waar weinig tot geen opleiding voor nodig is. Daarom wordt voor illegaal verblijvenden in tegenstelling tot wat de Human Capital theorie zegt juist verwacht dat opleiding geen effect heeft. Hieruit volgt de volgende hypothese:

H2: Opleiding heeft geen effect op het loon van een illegaal verblijvende.

Naast de opleiding kan ook de leeftijd van invloed zijn op het loon dat iemand verdient. Leeftijd wordt gezien als een proxy voor ervaring (Sharpe & Abdel-Ghany, 2006). Hoe ouder iemand is, des te meer ervaring deze heeft op de arbeidsmarkt waardoor hij eerder een betere baan zal vinden en meer zal verdienen. Voor illegaal verblijvenden zou dit ook kunnen gelden. Het is echter zo dat ook hier de informele arbeidsmarkt een andere rol speelt dan de formele arbeidsmarkt. Het betreft in de informele arbeidsmarkt vaak gemiddeld fysiek zwaarder werk dan in de formele arbeidsmarkt. Hierdoor zou juist meer vraag zijn naar jongere en sterkere mannen. De verwachting is dat de vraag naar jonge en sterke mannen het effect van de ervaring van een ouder iemand opheft. Dit zorgt ervoor dat er uiteindelijk geen effect van leeftijd zal zijn.

Daarom is de volgende hophese opgesteld:

H3: De leeftijd van een illegaal verblijvende heeft geen effect op het loon wat hij verdient.

Volgens ideeën van Hobbes komen mensen dichterbij hun doelen als ze beschikking hebben tot meer middelen (UAF, 2003:45). Deze middelen worden ook wel hulpbronnen genoemd. Deze kunnen van alles zijn. Zo kunnen eigendommen belangrijke hulpbronnen zijn maar ook kennis is een belangrijke hulpbron. Dit kan kennis zijn in de vorm van genoten onderwijs, kennis van de cultuur in het land waarin men verblijft of kennis van de taal van het land waarin men verblijft. Achterstanden van allochtonen kunnen volgens deze *hulpbronnentheorie* verklaard worden uit een geringere toegang tot hulbronnen en vergelijking met autochtonen (UAF, 2003:634). Ook hieruit volgt dat onderwijs een positief effect heeft op de levenskansen, in dit onderzoek gemeten aan het loon dat iemand verdient. Uit de hulpbronnentheorie volgt ook dat het spreken van de taal van het land waarin men verblijft een positief effect heeft op de levenskansen omdat men beter kan communiceren. Dit zal ook een positief effect hebben op het loon wat men verdient. Dit heeft een duidelijk verband met de situatie waarin illegaal verblijvenden zich bevinden. Zij komen uit landen waar een andere taal gesproken wordt dan de Nederlandse taal en komen vaak in Nederland zonder de Nederlandse taal te spreken. Zodra men de Nederlandse taal beheerst is het makkelijker om te communiceren en dit is vooral belangrijk als men via persoonlijk contacten aan werk wil komen. Daarom is de verwachting dat het spreken van de Nederlandse taal van invloed is op het loon. Dit maakt de volgende hypothese:

H4: Als een illegaal verblijvende de Nederlandse taal spreekt zal hij meer verdienen dan een illegaal verblijvende die de Nederlandse taal niet spreekt.

Naast taal en onderwijs kan ook verblijfsduur van invloed zijn op het loon wat iemand krijgt. Volgens de *assimilatiehypothese* (Gordon, 1964 in UAF, 2003:634) zal een persoon naarmate hij langer in een vreemd land verblijft, meer geïntegreerd zijn en zich de cultuur van dat land meer eigen hebben gemaakt. Hierdoor zal hij meer kansrijk zijn op de arbeidsmarkt en zal hij eerder meer verdienen. Illegaal verblijvenden bevinden zich in precies zo een situatie en ook voor hen zal verblijfsduur een positief effect hebben. In navolging van deze assimilatiehypothese is de volgende hypothese opgesteld:

H5: Naarmate een illegaal verblijvende langer in Nederland verblijft zal hij meer verdienen.

De laatste hypothese die in dit onderzoek is opgesteld gaat over de etnische achtergrond van de illegaal verblijvenden. Uit Engbersen et al (1999) komt naar voren dat er sprake is van een relatieve oververtegenwoordiging van illegalen uit bepaalde etnische groepen wat betreft specifieke overtredingen en delicten. Zo zijn illegaal verblijvende Marokkanen oververtegenwoordigd bij drugsgelateerde misdrijven terwijl Turken weer oververtegenwoordigd zijn als het illegaal werk betreft. Deze verschillen worden (voorlopig) verklaard uit de differentiële kansenstructuur waartoe illegaal verblijvenden toegang hebben (Engbersen en Van der Leun, 1995). Uit ander onderzoek van Engbersen komt naar voren dat bijvoorbeeld Turken vaak kunnen terugvallen op hun eigen gemeenschap. Marokkanen en Afrikanen zijn meer afhankelijk van incidentele hulp.

Ook Becker (1964) geeft al aan dat er verschillen in human capital kunnen ontstaan tussen verschillende culturen. Dit zou komen omdat in verschillende culturen een ander werkersmoraal kan gelden. Met een hardere werkersmoraal kun je verder komen met dezelfde opleiding dan met een softere werkersmoraal. Het is helaas niet mogelijk de werkersmoraal te meten onder de illegaal verblijvenden van dit onderzoek. Wel kunnen we kijken of etniciteit samenhangt met het loon dat iemand verdient. Daarom is de volgende hypothese opgesteld:

H6: Etniciteit is van invloed op de manier waarop illegaal verblijvenden werken.

Volgens de aan het begin van dit hoofdstuk genoemde neoklassieke arbeidsmarkttheorie zijn de processen van de verdeling van werk en loon met elkaar verbonden. Daarom is het in het kader van dit onderzoek interessant om te kijken of er inderdaad een verband bestaat tussen het soort werk dat een illegaal verblijvende doet en het loon dat deze persoon verdient. Hiermee komen we terug bij de indeling die eerder is gemaakt van de soorten informeel werk naar aanleiding van het model van Engbersen. Deze indeling loopt van heel informeel naar meer formeel werk. Een illegaal verblijvende die bij een bedrijf werkt zal eerder een vaste arbeidsduur hebben dan een illegaal verblijvende die klusjes doet bij iemand thuis. Een illegaal verblijvende die met valse papieren bij een bedrijf werkt zit eigenlijk in het formele circuit. Deze tewerkstelling zal daarom beter zijn dan die van iemand die zwart bij een bedrijf werkt. Daarom is de verwachting dat als een illegaal verblijvende meer richting het formele circuit werkt, dat deze dan meer verdient. Hier zit echter nog een variabele tussen. Als iemand bij een bedrijf werkt zal hij regelmatig werken doordat hij vaak vastzit aan een bepaalde arbeidsduur. Als men met valse papieren bij een bedrijf werkt zal dit nog meer zijn. Hieruit volgen twee hypothesen:

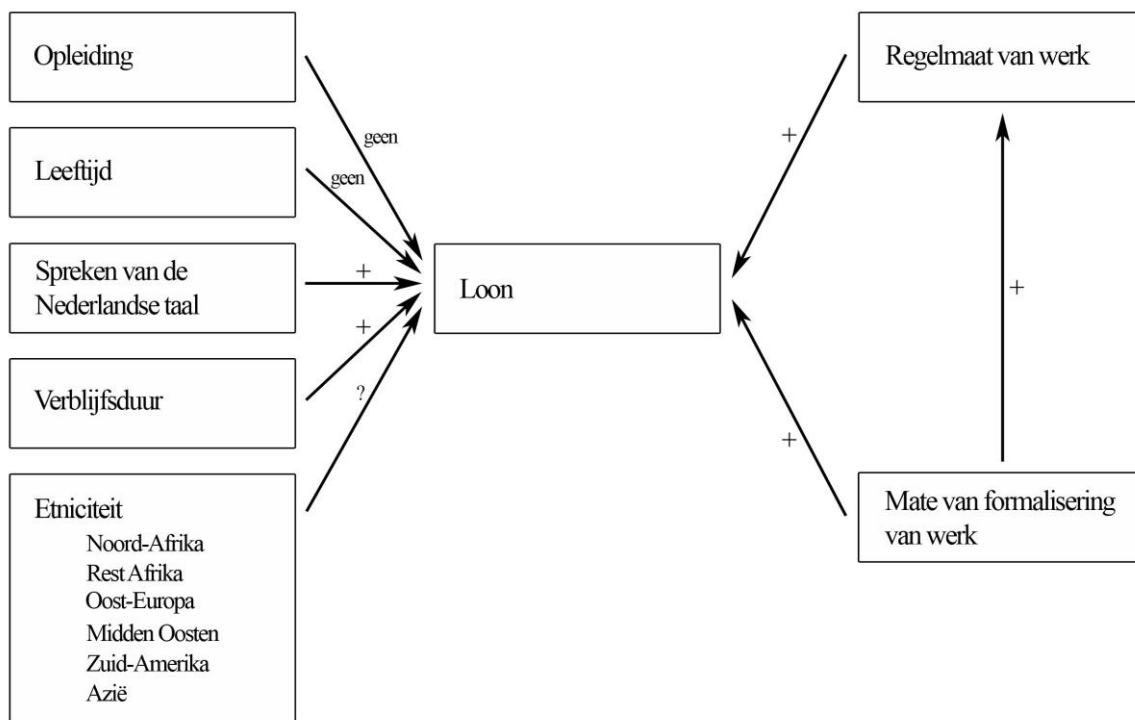
H7: Als een illegaal verblijvende meer formeel werkt zal hij meer verdienen.

H8: Als een illegaal verblijvende meer regelmatig werkt zal hij meer verdienen.

§2.4 Samenvattend

In figuur 2.4 zijn alle hypothesen omtrent loon samengevat. De richting van de pijlen geven de richting van het verband aan. De pijlen waar een + boven staan geven een positief verband aan. Bij opleiding en leeftijd staat “geen” boven de pijl. Dit is omdat er geen effect van zowel opleiding als leeftijd wordt verwacht. In het figuur is ook te zien dat er boven de pijl van etniciteit naar loon een vraagteken staat. Dit is omdat de hypothese een explorerende hypothese is waarbij verondersteld wordt dat er *een* verband bestaat maar dat van te voren niet duidelijk is hoe dit verband in elkaar zit. Dit geldt voor alle etniciteiten die in de clusters zijn meegenomen en ook vermeld staan in het figuur.

Figuur 2.4 Hypothesen omtrent loon samengevat

Hoofdstuk 3

Methode van onderzoek

In dit hoofdstuk zal de methode van onderzoek uiteengezet worden. In de eerste paragraaf zal ingegaan worden op de gebruikte data en de manier waarop de data is verzameld. In de tweede paragraaf zullen de gebruikte variabelen worden beschreven en in de derde paragraaf zullen de analysemethoden besproken worden die gebruikt zijn voor het analyseren van de dataset.

§3.1 dataverzameling

Het ontwerp van dit onderzoek bestaat uit twee deelonderzoeken. De eerste is een onderzoek dat gedaan is door Stichting LOS. Naar aanleiding van het restrictieve vreemdelingenbeleid van de Nederlandse Overheid wilden zij de effecten van de genomen maatregelen voor zowel de illegaal verblijvenden als voor de gemeente Utrecht onderzoeken. Er is daarom besloten om kwalitatieve interviews te houden die als doel hadden de leefsituatie van de illegaal verblijvenden in kaart te brengen. Ook wilde de stichting LOS mogelijke problemen in kaart brengen, de oorzaken hiervan achterhalen en de effectiviteit van het beleid toetsen. Aan de hand van de resultaten zullen er aanbevelingen worden gedaan naar de gemeente Utrecht om problemen in de toekomst te kunnen voorkomen.

De onderzoeksgroep wordt dus gevormd door illegaal verblijvenden. Er is gekozen voor uitgeprocedeerde asielzoekers die via de pardonregeling een verblijfsvergunning hebben aangevraagd en die daarvoor in illegaliteit in Utrecht hebben geleefd zonder regelmatig in een asielzoekerscentrum of noodopvang te hebben gezeten. Het betreft zowel mensen die de verblijfsvergunning hebben gekregen als mensen die deze niet hebben gekregen. Door de pardonregeling zijn al deze mensen geregistreerd en is het mogelijk geweest om contact met deze groep mensen te zoeken. Door middel van het pardonloket Utrecht zijn al deze mensen opgespoord en benaderd voor een interview. Het betreft vooral mannen omdat de groep vrouwen te klein was om daar gerichte uitspraken over te kunnen doen. Door alleen voor mannen te kiezen kunnen er meer representatieve uitspraken gedaan worden. Alle mannen wonen op het moment van de afname van het interview nog in Nederland.

Naar schatting verbleven er in Utrecht tussen 1997 en 2003 jaarlijks ongeveer 13.000 illegaal verblijvenden (Engbersen et al, 2002). Daarvan zou ongeveer een derde uitgeprocedeerde asielzoekers zijn. Dit zou neerkomen op ongeveer 4.300. Daarvan hebben er ongeveer 900 via de pardonregeling een verblijfsvergunning aangevraagd. Daarvan hebben er 200 dit gedaan via de burgemeestersverklaring. Deze mensen hebben een tijd in illegaliteit geleefd zonder dat zij continu in een noodopvang of asielzoekerscentrum verbleven. Deze groep vormt dus de doelgroep van het onderzoek. Het streven van het onderzoek was om zoveel mogelijk mensen te interviewen en ernaar te streven om in ieder geval de helft te interviewen. Daarom zijn er in eerste instantie ad random 100 mannen geselecteerd en is er geprobeerd contact met hen te zoeken. Omdat het niet gemakkelijk was om met deze 100 mannen contact te krijgen is er met iedereen contact gezocht. Toen bleek dat er nog steeds maar een kleine groep bereid was om

mee te werken, is er via Vluchtelingenwerk nogmaals geprobeerd contact te zoeken. Zij zijn namelijk betrokken bij het integratieproces van de mensen die via de pardonregeling een verblijfsvergunning hebben gekregen. Vluchtelingenwerk heeft ook contactgegevens en via hen is er contact gelegd met nog een aantal mensen.

Uiteindelijk was het mogelijk om met 88 illegaal verblijvenden een interview te houden. De interviews zijn gehouden aan de hand van de gestructureerde vragenlijst. De interviews duurden gemiddeld twee en een half uur en werden vaak in het Nederlands afgenomen. Soms gebeurde dit in het Engels en in enkele geval was er een tolk aanwezig. In deze interviews is gevraagd naar de persoonlijke gegevens, gezondheid, woonsituatie, werksituatie, criminaliteit, toezicht, inbedding in de samenleving en behoeften. Deze kwalitatieve interviews zijn uitgeschreven en in een spss databestand opgenomen. Op deze manier kunnen mogelijke verbanden onderzocht worden.

Omdat het onderzoek van Stichting LOS niet alle vragen kan beantwoorden die in dit onderzoek gesteld worden is er voor gekozen om met een aantal illegaal verblijvenden extra interviews te doen. Hiervoor is via Stichting LOS opnieuw contact gezocht met illegaal verblijvenden die aan het onderzoek van de stichting hadden meegewerkt. Er is een selectie gemaakt op grond van het werk dat illegaal verblijvenden in de tijd van illegaliteit hebben gedaan. Er is geprobeerd om een gelijke verdeling te maken van het soort werk dat zij deden. Vanuit de stichting LOS is geprobeerd met zoveel mogelijk geschikte mensen opnieuw contact te zoeken. Het bleek echter moeilijk om met iedereen opnieuw contact te krijgen. Daarnaast waren ook weinig illegaal verblijvenden bereid om nogmaals mee te werken aan een interview. Uiteindelijk is het gelukt om 11 mensen te vinden die bereid waren nogmaals mee te werken. Daarvan heeft er één respondent alsnog afgezegd en kwam een andere respondent niet opdagen op de afspraken. Uiteindelijk zijn er 9 interviews gehouden.

De interviews waren kwalitatief van karakter en zijn gehouden aan de hand van een topic list. Aan het begin van het interview werden een aantal dingen gevraagd die in het eerdere onderzoek ook al naar voren zijn gekomen. Hierdoor was het mogelijk om de antwoorden te vergelijken en de betrouwbaarheid te controleren.

Het doel van de interviews was in eerste instantie om via de illegaal verblijvenden contact te krijgen met werkgevers waarvoor zij gewerkt hebben. Door met deze werkgevers te praten zou het mogelijk zijn om de beweegredenen van werkgevers om illegaal verblijvenden in dienst te nemen in kaart brengen. Van te voren was er rekening mee gehouden dat dit misschien niet zou gaan lukken. Daarom is in de interviews gevraagd of de respondent zelf wist waarom de werkgever hem in dienst nam. Daarnaast zijn de interviews meer gericht op een ander belangrijk doel van dit onderzoek, namelijk het in kaart brengen van het keuzeprocess van illegaal verblijvenden wat betreft het aannemen van werk. Om dit te kunnen doen is gevraagd naar de redenen van de respondenten om een baan aan te nemen. Daarnaast is ook gevraagd of ze wel eens iets hebben geweigerd en waarom dit dan was. Deze vragen zijn aan het einde van het interview gesteld zodat er daarvoor tijd was om het vertrouwen van de illegaal verblijvende te winnen.

De interviews zijn ook gebruikt om meer informatie te krijgen over het zoekproces en of het de laatste jaren moeilijker of misschien makkelijker was geworden om werk te vinden. Dit

was ook in het interview van stichting LOS opgenomen maar hierbij was nog niet duidelijk vanaf wanneer er veranderingen zijn opgetreden. Daarom is bij deze interviews gevraagd of het vinden van werk makkelijker of moeilijker was geworden en vanaf wanneer deze verandering begon op te treden.

Vanuit de stichting is ook gevraagd of er in de interviews ook dieper in gegaan kon worden op de manier waarop illegaal verblijvenden door hun werkgevers werden behandeld. In de eerdere interviews van stichting LOS is gevraagd of ze problemen hadden ondervonden maar niet of ze ook wel eens extraatjes kregen of wat er gebeurde als het niet goed ging op het werk.

§3.2 Operationalisering van variabelen

In het analyse gedeelte van dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van een aantal hoofdvariabelen. Deze variabelen zijn ontleent aan de algehele dataset die door de Stichting LOS is samengesteld. Per variabele zal worden uitgelegd hoe deze er in het onderzoek uitziet. De vragen rondom de variabelen zijn in de bijlage opgenomen.

De werkende illegaal verblijvende

Voor alle data die betrekking heeft op de werkende illegaal verblijvenden zijn alleen de respondenten meegenomen die geantwoord hebben één of meer baantjes gehad te hebben in de tijd dat zij illegaal in Nederland verbleven. Dit was vraag 112 in de algehele enquête.

Loon

De variabele loon is samengesteld uit vraag 129 uit de algehele enquête. Hierin wordt gevraagd of de respondent betaald kreeg en zo ja, hoeveel hij betaald kreeg. Hieruit volgden tien antwoordcategorieën waarvan één tot en met vijf een schaal betrof van “ik kreeg veel minder dan het minimumloon” tot en met “ik kreeg veel meer dan het minimumloon”. Deze schaal is aangehouden, daarvoor is echter wel de volgorde veranderd om een duidelijker schaal te verkrijgen. De antwoorden zes tot en met negen waren niet onder deze schaal te scharen en zijn buiten beschouwing gelaten. Het laatste antwoord tien betreft deels uitbetalen in onderdak en eten en deels in loon vergelijkbaar met het minimumloon. Omdat hier ook minimumloon wordt genoemd wat wordt verkregen via werk is gekozen om deze samen te voegen met het antwoord dat het minimumloon is verkregen.

Opleiding

In de algehele vragenlijst is gevraagd naar de opleiding die respondenten genoten hebben. De antwoorden verschilden van geen opleiding tot de Koranschool. Om een zekere schaal te creëren is ervoor gekozen om alleen geen opleiding, lagere school, middelbare school en hoger onderwijs aan te houden. Dit betekent dat cursussen en dergelijke en de Koranschool wegvallen. Daarnaast is ervoor gekozen om het beroepsonderwijs en de universiteit onder hoger onderwijs te scharen omdat maar weinig respondenten een hoge opleiding genoten zullen hebben en alles boven middelbaar onderwijs gezien kan worden als extra onderwijs.

Leeftijd

In de vragenlijst is een vraag opgenomen die vraagt naar de leeftijd van de respondent. In SPSS is vervolgens de leeftijd zelf opgenomen. Het gaat hier dus om de leeftijd op het moment dat het interview is afgenomen. De meeste interviews zijn eind 2008 en begin 2009 afgenomen. De leeftijd is niet onderverdeeld in verschillende groepen van leeftijd omdat dat voor deze analyses niet nodig. De variabele leeftijd kan dus lopen van 0 tot 100.

Spreeken van de Nederlandse taal

In het algehele onderzoek is opgenomen of er tijdens het interview gebruik is gemaakt van een tolk. Om het spreken van de Nederlandse taal te meten is een dummy gemaakt van het gebruik van een tolk. Iedereen die geen gebruik heeft gemaakt van een tolk heeft voldoende Nederlands kunnen spreken om zich verstaanbaar te maken en scoort daarom een 1. Iedereen die gebruik heeft gemaakt van een tolk scoort een 0. Bij het doen van de analyses bleek echter dat het niet gebruiken van een tolk niet perse betekende dat de respondent Nederlands sprak. Sommige interviews zijn in het Engels of soms zelfs in het Duits afgenomen. Dit is niet meer na te gaan. Toch is het interessant om dezelfde analyse te doen omdat het spreken van Engels of Duits betekent dat de respondent beter kan communiceren dan een respondent die wel gebruik moest maken van een tolk. Hetzelfde principe gaat dus nog steeds op en daarom zal de analyse alsnog gedaan worden.

Verblijfsduur

In de algehele vragenlijst is gevraagd naar de duur van illegaliteit. Hiermee wordt bedoeld het aantal jaren waarin de respondent illegaal in Nederland is verbleven. De jaren waarin de respondent eventueel legaal in Nederland verbleef of in afwachting was van de uitkomst van een asielaanvraag vallen hier niet in. De duur van de illegaliteit staat dus niet gelijk aan de totale tijd waarin een illegaal verblijvende in Nederland heeft verbleven. Er is in de algehele vragenlijst helaas geen vraag opgenomen wat de totale verblijfsduur is in Nederland. Er is gekozen om in de analyse de duur van de illegaliteit als proxy op te nemen voor totale verblijfsduur omdat het waarschijnlijk niet heel veel van elkaar verschilt.

Etniciteit

In de algehele vragenlijst is gevraagd naar de etniciteit van de respondenten. In de onderzoeksgroep komen heel veel verschillende etniciteiten voor. Om een betere analyse te kunnen doen zijn de landen van herkomst onderverdeeld in zes categorieën. Dit zijn Noord-Afrika, Rest Afrika, Oost Europa, Midden Oosten, Zuid-Amerika en Azië. Alle landen vielen onder één van deze categorieën. Een opsomming van alle genoemde landen en de categorie waarin deze zijn onderverdeeld staan in de bijlage vermeld.

Regelmaat van werk

De regelmaat van werk is gemeten aan de hand van vraag 125 in de algehele enquête. Hierin is gevraagd naar het aantal uren dat de illegaal verblijvende ongeveer gemiddeld werkte per week. Hierin zijn vijf antwoordcategorieën onderscheiden. Dit zijn *erg onregelmatig*, *parttime*, *40 uur per week*, *meer dan 40 per week* en *die kon ik zelf bepalen*. Om een betere analyse mogelijk te maken is ervoor gekozen om een dummy te maken van onregelmatig en

regelmatig werken. Onder onregelmatig werken valt de antwoordcategorie *erg onregelmatig* en *die kon ik zelf bepalen*. Als mensen zelf hun uren mochten kiezen betekende dit over het algemeen dat zij alsnog erg onregelmatig werkten en geen vastigheid hadden wat betreft het gewerkte aantal uren per week. Daarom is ervoor gekozen om deze onder onregelmatig te scharen. Alle andere categorieën vallen onder regelmatig omdat zij alle drie een zekerheid in zich hebben wat betreft het aantal uren wat per week gewerkt wordt.

Mate van formalisering van werk

In de algehele enquête is gevraagd naar de manier waarop illegaal verblijvenden hun werk hebben gedaan. Zwart zelfstandig valt onder zwart klusjes. Zwart in loondienst en zwart via uitzendbureau vallen onder zwart werk bij bedrijf. De andere antwoordcategorieën bevatten een bepaalde manier van wit werk maar met valse papieren, met andermans papieren of met eigen sofinummer en vallen onder met valse papieren of sofinummer bij bedrijf. Werken met eigen sofinummer lijkt een vorm van volkomen legaal wit werk en het lijkt daarom misschien raar om deze alsnog mee te nemen in de schaal. Het is echter zo dat deze mensen wel een eigen sofinummer gehad hebben maar omdat ze ten tijde van het werk illegaal in Nederland verbleven mochten ze deze niet gebruiken. Daarom wordt deze categorie meegenomen bij het werken met valse papieren of sofinummer.

§3.3 Analysemethode

Zoals eerder naar voren is gekomen is er sprake van twee deelonderzoeken. Het eerste onderzoek betreft het algehele onderzoek waarin naar de leefsituatie van de respondenten is gevraagd ten tijde dat zij illegaal in Nederland verbleven. Deze gegevens zijn allemaal verwerkt in een SPSS bestand. Het eerste deelonderzoek is afgenomen als een gestructureerd kwalitatief interview. Dit heeft als gevolg dat de gegevens in SPSS kwalitatieve gegevens zijn die als kwantitatieve gegevens zijn verwerkt. Dit betekent dat alle gemaakte schalen na het afnemen van de gegevens zijn gemaakt en dat de antwoordcategorieën niet van te voren zijn gemaakt waardoor soms een aantal respondenten af vallen voor de analyse. Voor een kwantitatieve analyse is dit niet ideaal maar toch blijft het zeer interessant om te kijken wat er uit deze data allemaal naar voren komt.

Omdat het hier een kleine onderzoeksgroep betreft is ervoor gekozen om eerst met simpele tests te gaan kijken of er aanwijzingen zijn voor verbanden tussen de variabelen. In het geval dat twee groepen met elkaar vergeleken zullen worden zal er met een non-parametrische verdelingstoets namelijk de Mann Whitney U test gekeken worden of de scores van de ene groep systematisch hoger liggen dan van de andere groep. Een voordeel van de Mann Whitney U test is dat deze geen normale populatieverdeling vereist en een uitschieter beïnvloed de testresultaten minder dan bijvoorbeeld bij de T2 toetsen (Nijdam, 2004, Agresti&Finlay 1997). Deze test zal dus in eerste instantie gebruikt worden als er tussen twee groepen wordt vergeleken (bijvoorbeeld illegaal verblijvenden uit Noord-Afrika en illegaal verblijvenden die niet uit Noord-Afrika komen).

Als het vergelijkingen betreft tussen meerdere groepen zal met een regressie getoetst worden of er sprake is van een significant verband tussen de onafhankelijk en de afhankelijke variabelen.

In eerste instantie zal er geen gebruik worden gemaakt van controlevariabelen. Omdat er weinig onderzoek is gedaan onder illegaal verblijvenden weten we niet wat voor effect bepaalde variabelen hebben. Het is daarom belangrijk om het effect van alle belangrijke variabelen te testen en alleen te controleren door zoveel mogelijk multivariaat te toetsen. Het is daarom van belang om in eerste instantie alle variabelen apart te testen en deze bij significantie later samen te voegen in één multivariate analyse.

Hoofdstuk 4

Resultaten

In dit hoofdstuk zullen de resultaten van het onderzoek worden besproken. Dit zal in de volgorde van de hypothesen gebeuren.

§4.1 Het werk van de Utrechtse illegaal verblijvende

In deze paragraaf zal de volgende deelvraag worden beantwoord:

Wat voor soort werk doet een illegaal verblijvende in Utrecht en op welke manier doet hij dit werk?

Deze deelvraag bestaat uit twee delen. Het eerste gedeelte gaat over het soort werk dat de illegaal verblijvenden in dit onderzoek hebben gedaan en het tweede gedeelte gaat over de manier waarop hij dit heeft gedaan. Het laatste gedeelte van deze deelvraag zal eerst worden behandeld.

In tabel 4.1.1 is gedetailleerd weergegeven op welke manier de illegaal verblijvenden hebben gewerkt. 61 van de 86 illegaal verblijvenden die geïnterviewd zijn hebben op de een of andere manier gewerkt. Van hen heeft iets meer dan de helft zwart in loondienst gewerkt. 17 mensen hebben zwart zelfstandig gewerkt. Dit zijn bijvoorbeeld mensen die zelf een bedrijfje als stukadoor hebben opgericht en klusjes bij mensen thuis doen. Daarnaast is er één respondent die zwart via een uitzendbureau heeft gewerkt en de rest heeft op verschillende manieren wit gewerkt maar met valse papieren of met papieren van een ander.

Opvallend is dat van de 61 illegaal verblijvenden die gewerkt hebben er 5 wit met een eigen sofinummer hebben gewerkt. Dit is mogelijk geweest omdat er tussen de respondenten mensen zitten die een verblijfsvergunning hebben gehad en dus een sofinummer hebben kunnen aanvragen.

Tabel 4.1.1 De manier waarop illegaal verblijvenden hebben gewerkt

	Frequentie	Percentage
zwart in loondienst	32	52,5
zwart zelfstandig	17	27,9
wit met behulp van valse papieren zonder tussenpersonen	1	1,6
wit met behulp van valse papieren via een intermediair of een uitzendbureau	2	3,3
wit met eigen sofinummer	5	8,2
wit op andersmans papieren	3	4,9
zwart via uitzendbureau	1	1,6
Totaal	61	100,0

In tabel 4.1.2 is een overzicht te zien van het soort werk dat de illegaal verblijvenden hebben gedaan. Dit is onderverdeeld naar hoe informeel het werk was dat ze hebben gedaan. Deze verdeling is in hoofdstuk 2 gemaakt. Onder de zwarte klusjes valt iedereen die geantwoord heeft dat hij zwart zelfstandig heeft gewerkt. Onder zwart bij bedrijf valt iedereen die geantwoord heeft zwart in loondienst te hebben gewerkt en zwart via een uitzendbureau.

Met valse papieren vallen alle andere antwoordcategorieën die in tabel 4.1.1 staan. Er is gekozen om wit met eigen sofinummer ook onder valse papieren te scharen omdat er weliswaar gewerkt is met een geldig verkregen sofinummer maar dat hier gebruik van is gemaakt terwijl de persoon illegaal in Nederland verbleef en dus niet meer mocht werken. Er is dus oneigenlijk gebruik gemaakt van het sofinummer en daarom is er voor gekozen deze mee te nemen in de laatste categorie.

De meeste mensen hebben in de horeca, bij winkels of iets dergelijks gewerkt. De meeste illegaal verblijvenden hebben in de horeca gewerkt. Dit waren vaak kleine bedrijfjes waar men in de keuken of in de bediening werkte. Een andere veel genoemde categorie is het verrichten van klusjes. Dit gebeurde vaak bij mensen thuis maar ook wel eens bij bedrijven. Zo heeft een illegaal verblijvende tijdens de aanvullende interviews verteld dat hij regelmatig klussen deed voor allerlei soorten bedrijven. Dit betrof dan vooral schoonmaakwerkzaamheden zoals het opknappen van de vloeren of een uitgebreide schoonmaakbeurt van het gebouw.

Tabel 4.1.2 *kruistabel van manier waarop gewerkt is en de sectoren waarin men werkzaam is geweest.*

		Op welke manier heeft u gewerkt?			Totaal
		zwart klusjes	zwart bij bedrijf	met valse papieren	
<i>In welke sectoren bent u werkzaam geweest?</i>	bouw	0	3	2	5
	tuinbouw	1	0	0	1
	horeca, winkels, of iets dergelijks	1	23	1	25
	fabriek	0	2	0	2
	kranten/folders	0	1	5	6
	zelf klusjes verricht	10	0	0	10
	schoonmaakindustrie	0	3	1	4
	huishoudelijk werk	1	0	0	1
	prostitutie	1	0	0	1
	Straatnieuws	2	0	0	2
	anders	1	1	2	4
	Totaal	17	33	11	61

Concluderend kunnen we zeggen dat de meeste illegaal verblijvenden zwart in loondienst hebben gewerkt en dus in de middencategorie vallen van de mate van informeelheid. Van diegenen die zwart in loondienst hebben gewerkt hebben de meesten in de horeca of in winkels gewerkt.

Dit is opvallend omdat de regels rondom het in dienst nemen van illegaal verblijvenden erg streng zijn geworden.

§4.2 Illegaal verblijvenden en hun zoekproces

In de volgende twee paragrafen komt de tweede deelvraag aan de orde namelijk “Op welke manier zoekt een illegaal verblijvende naar werk en is er een keuzeprocess te onderscheiden bij het zoeken naar werk?”

In deze eerste paragraaf wordt ingegaan op de het eerste gedeelte van de deelvraag die betrekking heeft op het zoekproces. De hypothese dat het sociale netwerk een grote rol zal spelen in het zoeken naar werk en dat de sterke bindingen hierin belangrijker zijn dan de zwakke bindingen zal in deze paragraaf getest worden.

In de interviews die door Stichting LOS zijn gehouden is gevraagd naar de manier waarop illegaal verblijvenden aan werk zijn gekomen. Omdat de meesten illegaal verblijvenden meerdere baantjes hebben gehad is ervoor gekozen om deze vraag te stellen voor de drie belangrijkste banen. In tabel 4.2.1 zien we een overzicht van de antwoorden die gegeven zijn op deze vraag. Dit zijn de antwoorden voor de eerst genoemde, meest belangrijke baan. We zien dat verreweg de meeste respondenten het werk via vrienden hebben gevonden. Ook landgenoten en vage kennissen hebben vaak geholpen met het vinden van werk. Opvallend is dat er ook illegaal verblijvenden zijn die alsnog werk proberen te zoeken via de formele weg. Er zijn bijvoorbeeld een paar illegaal verblijvenden geweest die zelf hebben geïnformeerd bij werkgevers. Blijkbaar kan dit succesvol zijn omdat deze mensen ook aangenomen zijn. Zij hebben dus rechtstreeks gesolliciteerd bij werkgevers. Ook zijn er twee illegaal verblijvenden geweest die via advertenties in winkels, kranten of internet werk hebben gevonden. Het is dus nog steeds mogelijk om via de meer formele weg werk te vinden. Toch is verreweg de meerderheid door middel van het sociale netwerk aan een baan gekomen.

Tabel 4.2.1 Hoe bent u aan een baan gekomen? (voor de meest belangrijke baan)

	Frequentie	Percentage
zelf gevraagd en geïnformeerd bij werkgevers	6	9,8
via vrienden	24	39,3
via landgenoten	9	14,8
via vage kennissen	8	13,1
via koffiehuis, moskee, o.i.d.	4	6,6
via hulpverleningsorganisaties	2	3,3
middels opbouwen van een netwerk	2	3,3
via advertenties in winkels, in kranten en op internet	2	3,3
dit werk deed ik al toen ik nog in procedure was en ben ik vervolgens blijven doen	4	6,6
Totaal	61	100

In de tabel is te zien dat twee illegaal verblijvenden hebben geantwoord dat zij middels het opbouwen van een netwerk aan werk zijn gekomen. Maar ook als er via familie, vrienden, landgenoten of vage kennissen werk is gevonden is dit via het sociale netwerk gegaan. We zien in de tabel dat vrienden de belangrijkste bron zijn geweest voor het vinden van werk. Het gaat hier om sterke bindingen in het sociale netwerk. Dat vertrouwen een grote rol speelt komt ook uit de aanvullende interviews sterk naar voren. Zo wordt er vaak niet aan de werkgevers verteld dat een verblijfsvergunning ontbreekt omdat de illegaal verblijvenden bang zijn aangegeven te worden. Daarnaast is er voor de werkgevers ook het risico dat zij een

hoge boete moeten betalen en dat zij daarom illegaal verblijvenden niet aannemen. Vaak kunnen illegaal verblijvenden hun verblijfstatus geheim houden omdat er niet naar papieren wordt gevraagd omdat er zwart gewerkt wordt. Het werk wordt vaak geregeld door anderen die wel weten van de verblijfsstatus maar dit niet aan de (potentiële) werkgevers doorgeven. Onderling vertrouwen tussen de illegaal verblijvende en diegene die het werk regelt is van groot belang om te voorkomen dat de werkgever afziet van het geven van werk en misschien ook aangifte doet.

Uit de aanvullende interviews kwam ook naar voren is dat illegaal verblijvenden niet alleen zoeken via hun netwerk, zij worden ook gevraagd om te komen werken via hun sociale netwerk. Een aantal respondenten heeft aangegeven dat zij vaker gebeld worden voor klusjes dan dat ze zelf direct rondvragen. Doordat zij al een tijdje in Utrecht zijn hebben ze een reputatie op kunnen bouwen. Doordat tevreden klanten reclame zijn gaan maken is er meer vraag gekomen naar de werkzaamheden van de illegaal verblijvende. Voor de illegaal verblijvende is het dus van groot belang om goed werk af te leveren zodat deze gratis reclame blijft bestaan. Daarnaast kwam uit de aanvullende interviews naar voren dat de mobiele telefoon erg belangrijk is zodat ze bereikbaar blijven voor dit soort klusjes.

De conclusie is dat het sociale netwerk inderdaad een grote rol speelt bij het zoeken naar werk. Het grootste gedeelte van de werkende illegaal verblijvenden is aan werk gekomen via anderen. Sterke bindingen in het sociale netwerk in de vorm van vrienden zijn het meest belangrijk. De hypothese dat sterke bindingen in het sociale netwerk van een illegaal verblijvende belangrijker zijn voor het vinden van werk dan zwakke bindingen kan daarom worden aangenomen.

§4.3 Het keuzeprocess

In deze paragraaf komt de tweede helft van de tweede deelvraag naar voren. We zullen hier onderzoeken of er een keuzeprocess te onderscheiden is als illegaal verblijvenden naar werk zoeken of dat illegaal verblijvenden al het werk aannemen wat er maar gekregen kan worden.

Er is in de aanvullende interviews op twee manieren gevraagd naar het keuzeprocess van een illegaal verblijvende op het gebied van het aannemen van werk. Ten eerste waarom het werk werd aangenomen en ten tweede of en waarom er werk is geweigerd.

4.3.1 Werk aangenomen

Zoals verwacht antwoordden alle respondenten dat het verdienen van geld de belangrijkste reden is dat ze werk hebben aangenomen. Er zijn echter kleine nuances verschillen te ontdekken. Zo geeft de ene respondent aan dat het vooral om geld gaat terwijl een andere respondent aangeeft dat het niet zozeer om het geld zelf gaat maar om het kunnen voorzien in je levensonderhoud. Een man uit Algerije geeft aan dat hij het geld nodig had om te overleven. Het ging hem niet om het hebben van veel geld maar om te kunnen overleven. Een andere man uit Irak geeft aan dat hij wilde “*zorgen voor morgen*”. Vandaag was voor hem niet belangrijk maar hij wilde door middel van werken zorgen dat hij morgen en de dagen daarna brood op de plank en onderdak had voor zijn gezin. Daarnaast gaf hij aan dat het voor hem belangrijk is om “goed werk” te doen. Hij is niet de enige die dit aangeeft. Van de negen respondenten zijn er bij elkaar vier die als reden voor het aannemen van werk aangeven dat

het belangrijk was dat het goed werk was. Het blijkt dat zij onderscheid maken tussen goed werk en slecht werk. Met het laatste worden criminele activiteiten bedoeld. Alle activiteiten waarvan het eindproduct strafbaar is vallen onder het kopje “slecht werk”. Alle andere activiteiten waarmee geld wordt verdiend vallen in principe onder het kopje “goed werk”. Dit zijn de activiteiten die al eerder naar voren kwamen als 1. zwart werk bij particulier (klusjes in en rond het huis) 2. zwart werk binnen een legaal bedrijf en 3. met sofinummer van iemand anders of met valse papieren binnen een legaal bedrijf. Je kan deze weer samenvatten als de niet-criminele informele arbeidsmarkt. Voor de vier respondenten is het blijkbaar van belang dat werk niet alleen geld oplevert maar ook in de niet-criminele informele arbeidsmarkt valt. Als er vervolgens wat verder werd gevraagd naar de redenen hiervoor komen er verschillende redenen naar voren. Zo zegt de man uit Irak dat hij het belangrijk vindt dat hij op een zo goed mogelijke manier voor zijn gezin kan zorgen en een goed voorbeeld kan geven voor zijn gezin. Daarnaast geeft hij aan dat de kans om gepakt te worden als je bezig houdt met criminele activiteiten groter is en als je gepakt wordt de kans op een verblijfsvergunning vervliegt. Vooral met zijn vrouw en kind in het achterhoofd wil hij dit risico niet lopen en kiest hij er mede daarom voor om op een wat veiligere manier zijn geld te verdienen. Hij is echter de enige die dit ook zo noemt. Het idee van je geld op een goede manier te verdienen komt sterker naar voren. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het verhaal van een man uit Indonesië. Hij geeft aan dat hij in het land van herkomst altijd een goed leven heeft geleid en op een fatsoenlijke manier zijn geld verdiende. Hij wilde dit in Nederland zoveel mogelijk voortzetten, ondanks de strenge regels. Omdat hij wel moest werken om te kunnen eten is hij gaan werken in de bouw en later als stukadoor. Hij is zich ervan bewust dat ook dit niet mag, maar omdat hij weinig andere keus had en hij op deze manier andere mensen blij kon maken vind hij dat hij toch op een goede manier zijn geld verdiende. Ook een man uit Iran geeft aan dat dit een belangrijk aspect is. Hij trekt het zelfs nog verder door door te zeggen dat voor hem het meest belangrijk is dat hij gelukkig is en van het leven kan genieten. Helaas heb je geld nodig om voedsel te kunnen kopen, daarom moest hij wel klusjes doen. Hij stopte echter als hij genoeg had om voedsel te kunnen kopen en zijn onderdak te regelen. Meer geld had hij niet nodig want voedsel en onderdak was het enige dat hij nodig had om gelukkig te zijn. Vooral het laatste voorbeeld is aan de extreme kant. Het geeft echter wel aan dat het niet alleen geld is waarom illegaal verblijvende werken. Het is voor sommigen ook belangrijk dat dit geld op een goede manier verdient wordt. Als we doorvragen naar redenen waarom er werk geweigerd is komt dit ook naar voren. Dit zal verder besproken worden in de volgende paragraaf.

4.3.2 Werk weigeren

Het komt voor dat er werk wordt aangeboden dat door een illegaal verblijvende geweigerd wordt. Dit kan bijvoorbeeld zijn om gezondheidsproblemen. Een 55-jarige man uit Soedan met reuma geeft aan dat het voor hem heel moeilijk is geweest om werk te vinden. Door zijn ziekte zijn er een veel werkzaamheden die hij niet kan verrichten. Hij heeft een keer werk aangeboden gekregen door een schoonmaakbedrijf wat erg goed betaalde. Helaas moest hij dit afwijzen omdat hij simpelweg niet in staat was om dat soort werkzaamheden uit te voeren. Gelukkig was de ziekte nog niet sterk aanwezig in zijn handen waardoor hij wel kleine reparatiewerkzaamheden kon uitvoeren. Op deze manier heeft hij toch nog wat klusjes kunnen

doen en wat geld kunnen verdienen. Ondertussen heeft hij een verblijfsvergunning en wordt hij met zijn ziekte geholpen. Een man uit Noord Irak heeft ook een keer een klus afgewezen omdat hij geen verstand had van de betreffende werkzaamheden. Hij werkt als klusjesman bij mensen thuis en doet daar vooral schilderwerk of werk in de tuin. Doordat hij bij veel mensen heeft gewerkt heeft hij een groot netwerk opgebouwd. Op het moment van het interview heeft hij nog geen verblijfsvergunning en is nog sterk afhankelijk van dit netwerk. Hij kan heel veel maar toen hij een klus als stukadoor aangeboden kreeg heeft hij deze toch afgewezen. Het is voor hem erg belangrijk dat mensen tevreden achterblijven en daardoor reclame voor hem maken. Als hij iets aan zou nemen wat hij eigenlijk niet kan is de kans groot dat mensen ontevreden raken en slechte reclame voor hem maken. Dat zou grote gevolgen kunnen hebben en daarom heeft hij de klus als stukadoor afgewezen.

Een man uit Indonesië heeft een hele andere redenen gehad om werk af te wijzen. Zo heeft hij een keer voor een bedrijf gewerkt waarvoor hij buiten stellages moest opbouwen voor bijvoorbeeld schilderwerk aan huizen. Dit beviel hem erg goed en het betaald ook erg goed. Tot hij op een dag werd aangesproken door iemand die waarschijnlijk van een inspectiedienst was die hem allerlei vragen ging stellen. Deze vragen gingen vooral in op zijn werksituatie en of hij wel vergunningen had. Er werd afgesproken dat de man later terug zou komen om met de baas te praten en zo heeft de respondent de kans gekregen om weg te gaan en niet opgepakt te worden. Sindsdien durfde hij uit angst voor controles geen werk meer aan te nemen dat buiten plaatsvond. Daarom heeft hij ook zulke klusjes geweigerd.

Naast deze meer persoonlijke redenen komt ook hier het begrip “goed werk” sterk naar voren. Als er wat meer werd doorgevraagd naar werkzaamheden die men hypothetisch gezien zou afwijzen geven ze allemaal aan dat ze zich niet zouden bezig houden met criminele activiteiten. Dit heeft verschillende redenen. Zo geeft de één aan dat het voor hem erg belangrijk is op een zo goed mogelijke manier te leven en legt de ander weer erg de nadruk op het risico die criminele activiteiten met zich meebrengen. Zo is de kans om opgepakt te worden groter en als je opgepakt wordt is kans om nog een verblijfsvergunning te krijgen nihil. Het is echter niet altijd zo dat er geen contact is met criminelen. Sommigen kennen inderdaad niemand die zijn geld verdient met criminele activiteiten, maar de meesten kennen altijd wel iemand die geld verdient met criminele activiteiten. En dit houdt ze ook wel bezig. Zo kent de man uit Noord Irak een jongen die hij heeft leren kennen in het AZC. Ze waren daar goede vrienden en hebben nog lang contact gehouden nadat ze beiden uitgeprocedeerd waren. Hijzelf heeft het nog aardig op kunnen vangen maar die jongen (land van herkomst onbekend) kon de stress die veroorzaakt werd doordat ze op straat gezet werden niet aan. Hij kreeg het niet voor elkaar om geld te verdienen en is het toen in het criminele circuit een baan gaan zoeken. Sindsdien is het bergafwaarts gegaan met hem en is het contact met de man uit Noord Irak verwatert. De laatste keer dat ze contact hadden was toen ze elkaar tegen kwamen in het park. De man uit Noord Irak kan zich daar nog helemaal kwaad om maken omdat zijn vriend uit het AZC helemaal onder de drugs zat en er geen goed gesprek mee te voeren viel. Hij betreurt het maar geeft aan dat het voor veel mensen heel moeilijk is als ze op straat gezet worden en dat er veel mensen zijn die geen andere manier vinden om aan geld voor voedsel te komen dan door criminele activiteiten.

Bijna alle respondenten geven in de interviews aan dat ze graag goed werk willen doen omdat ze ook in het land waar ze vandaan komen op een goede manier hebben geleefd. Het is

natuurlijk de vraag of ze het wel toe willen geven als ze op een criminele manier geld hebben verdiend. Toch lijkt het dat de meesten hier oprecht in zijn, ook omdat ze op andere manieren geld hebben kunnen verdienen. In de discussie zal op deze vraag dieper worden ingegaan.

4.3.3 Redenen om niet te werken.

Van de 88 geïnterviewde illegaal verblijvenden zijn 61 die gewerkt hebben en 27 die niet gewerkt hebben. Van die laatste groep zijn er 25 die geantwoord hebben op de vraag waarom ze niet gewerkt hebben. In tabel 4.4.1 zien we de redenen waarom deze mensen niet gewerkt hebben. Uit deze gegevens is op te maken dat het niet werken niet altijd bewust is gegaan. Zeven illegaal verblijvenden konden geen baan vinden en hebben daarom niet gewerkt. Binnen de groep niet-werkenden is dit de grootste groep maar als je deze zeven mensen tegenover de 61 mensen legt die het wel gelukt is werk te vinden valt het mee hoeveel mensen het niet lukt om werk te vinden.

Negen respondenten gaven aan dat het werken niet mag of kan als je illegaal verblijvend bent. Het is opvallend dat dit antwoord gegeven wordt omdat alle werkende illegaal verblijvenden ook weten dat ze niet mogen werken. Zij hebben echter geen andere keus en moeten daarom wel werken. Het zou kunnen zijn dat deze groep mensen een goede andere manier heeft gevonden om aan geld te komen. Verderop zullen we hierop terug komen. Naast het niet kunnen werken door een slechte gezondheid wordt ook angst genoemd. Met deze angst wordt vooral de angst om opgepakt te worden bedoeld. Uit de aanvullende interviews die gehouden zijn met illegaal verblijvenden die hebben gewerkt komt ook naar voren dat het niet alleen de angst is om tijdens het werk opgepakt te worden maar ook de angst om aangegeven te worden door werkgevers als deze erachter komen dat ze geen verblijfsvergunning hebben.

Tabel 4.3.1 Redenen om niet te werken

	Frequentie	Percentage
Uit angst	5	20
Ik kon geen baan vinden	7	28
Ik mocht niet werken en deed dit daarom niet	9	36
Vanwege mijn slechte gezondheid	4	16
Totaal	25	100

Vervangende bestaansstrategieën

Nu we hebben gezien waarom sommige illegaal verblijvenden ervoor gekozen hebben niet te werken is het ook interessant om te kijken naar de andere manieren waarop ze dan aan voedsel en onderdak zijn gekomen. In de dataset van Stichting LOS is gevraagd naar overige inkomsten van alles respondenten. De meesten antwoorden hierop dat zij geld, voedsel en/of onderdak hebben gekregen van familie of vrienden. Anderen hebben dit geleend, gekregen uit liefdadigheid of met behulp van een inkomen van een ander gezinslid. Er is ook een grote groep mensen die een combinatie heeft geantwoord. Helaas is het niet duidelijk welke combinaties dit zijn. Toch maakt dit wel duidelijk dat er vaak meerdere bronnen worden aangeschreven om toch in het levensonderhoud te kunnen voldoen.

Tabel 4.3.2 *Alternatieve inkomensbronnen voor niet-werkenden*

	Frequentie	Percentage
geld/eten/onderdak krijgen van vrienden/familie	10	40
geld/eten/onderdak lenen van vrienden/familie	1	4
liefdadigheid	1	4
met behulp van het inkomen van andere gezinsleden	2	8
een combinatie van bovenstaande manieren	11	44
Totaal	25	100

Criminele activiteiten worden niet genoemd door de niet werkende mensen als alternatieve manier om in het levensonderhoud te kunnen voldoen. Om dit te controleren kijken we ook naar een andere vraag die gesteld wordt later in de vragenlijst. Hier wordt namelijk aan alle respondenten gevraagd of zij gedurende de periode dat zij illegaal in Nederland verbleven betrokken zijn geweest bij enige vorm van criminaliteit. Van de illegaal verblijvenden die niet hebben gewerkt heeft hier niemand “ja” op geantwoord. Het is hier dus weer niet vanzelfsprekend dat als iemand niet werkt hij vanzelf in de criminaliteit beland. Vrienden en familie spelen hierin een belangrijke rol.

§4.4 *Wat bepaald de positie op de arbeidsmarkt?*

In deze paragraaf zullen we een antwoord proberen te vinden op de laatste deelvraag:

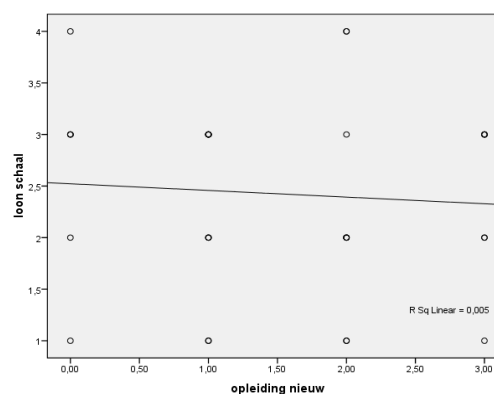
“Waarom zijn sommige illegaal verblijvenden beter in staat om in hun levensonderhoud te voorzien dan andere illegaal verblijvenden?”

In het theoretische gedeelte zijn een aantal hypothesen gevormd rondom deze deelvraag. In deze paragraaf zullen deze hypothesen worden getest. Ze zullen een voor een behandeld worden.

4.4.1 *Opleiding*

Als eerste is getest of opleiding verband houdt met het loon dat een illegaal verblijvende heeft verdiend met zijn werk. De verwachting is dat opleiding geen effect heeft. Om dit te testen is met een regressie gekeken of er een significant verband bestaat tussen opleiding en loon. Hieruit komt een B van $-.065$ wat juist een negatief effect voorspelt. De p waarde is echter erg hoog, namelijk $.682$ en de standaarderror is $.156$. Dit betekent dat er geen sprake is van een effect van opleiding op het loon wat een illegaal verblijvende verdient. In figuur 3 is te zien dat het loon ook redelijk verdeeld is over de verschillende opleidingen.

Figuur 3 Scatterplot opleiding en loon.

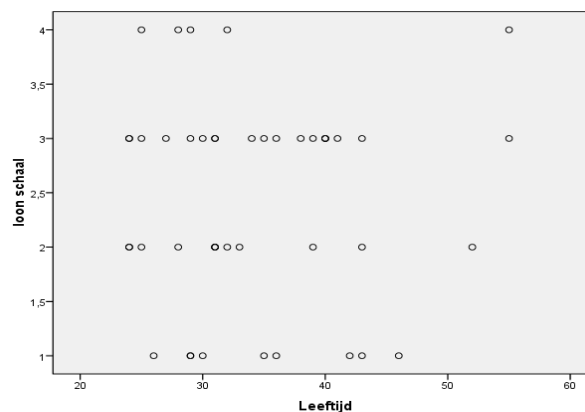
Omdat er geen significant effect gevonden is kan hypothese 2 dat opleiding geen effect heeft op het loon wat een illegaal verblijvende verdient worden aangenomen.

4.4.2 Leeftijd

Naast opleiding is ook gekeken of de leeftijd van de illegaal verblijvende verband houdt met het loon wat hij heeft verdient met zijn werk. De hypothese dat de leeftijd van een illegaal verblijvende geen effect heeft op het loon wat hij verdient wordt hiermee getest.

Als we na een regressie kijken wat leeftijd voor effect heeft zien we geen significant effect. De regressie geeft een R square aan van .000 een standaardfout van .622 en een p van .993. Dit geeft aan dat er totaal geen effect te vinden is van leeftijd op loon. In de scatterplot is duidelijk te zien hoe dit komt. De meeste illegaal verblijvenden zitten tussen de 25 en 40 jaar. Zij zijn redelijk verdeeld over het loon al wordt er niet hoog gescoord.

Figuur 4 Scatterplot leeftijd en loon

We kunnen dus zeggen dat leeftijd inderdaad geen effect heeft op het loon dat een illegaal verblijvende verdient. Hypothese 3 is hiermee aangenomen.

4.4.3 Het spreken van Nederlands

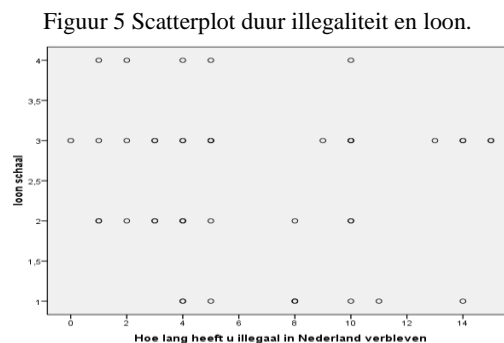
Voor het spreken van is door middel van een Mann Whitney U test gekeken of er een verband bestaat met loon. Hiermee wordt de hypothese getest dat een illegaal verblijvende die Nederlands spreekt meer verdient dan een illegaal verblijvende die geen Nederlands spreekt. Zoals eerder aangegeven is vallen onder de Nederlands sprekenden ook illegaal verblijvenden die Engels of Duits spreken. Het gaat hier dus vooral om dat illegaal verblijvenden zich verstaanbaar kunnen maken.

De Mann Whitney U test geeft een z score van -.474 en een significante van .667. De gemiddelde scores van de Nederlands sprekenden is 2.41 en de niet Nederlands sprekenden scores gemiddeld 2.55. Net iets hoger maar het verschilt te weinig om daar concrete uitspraken over te kunnen doen. Hypothese 4 wordt hiermee verworpen.

4.4.4 Verblijfsduur

Uit de theorie komt ook naar voren dat verblijfsduur van invloed zou kunnen zijn op het loon wat een illegaal verblijvende verdient. Daarom is de hypothese getest dat illegaal verblijvenden die langer in Nederland verblijven meer verdienen.

Met een regressieanalyse is gekeken of deze hypothese klopt. Uit deze analyse komt een kleine R square, namelijk van .007. De standaardfout is .033 en de pwaarde .574. Als we vervolgens naar de scatterplot kijken zien we dat de scores erg verdeeld zijn over loon. Dit verklaart waarom er geen significant effect gevonden wordt. Hypothese 5 wordt hiermee verworpen.

4.4.5 Etniciteit

Ook voor etniciteit wordt een effect verwacht. De hypothese dat etniciteit van invloed is op het loon dat een illegaal verblijvende verdient is zal worden getest met een lineaire multivariate regressie. Dit houdt in dat alle categorieën van etniciteiten in dezelfde regressie zijn meegenomen. Om te kunnen testen of etniciteit verband houdt met het loon is in eerste instantie een verdeling gemaakt van alle genoemde landen van herkomst onder bepaalde delen van de wereld. Dit zijn Noord-Afrika, Rest-Afrika, Oost-Europa, Midden-Oosten, Azië en Zuid-Amerika geworden. Alle genoemde landen vallen onder deze noemers. Vervolgens zijn van deze categorieën dummies gemaakt. Met een multivariate regressie is getest of er een significant verband bestaat tussen deze categorieën en het loon wat illegaal verblijvenden hebben verdiend. Alle categorieën zijn in deze regressie meegenomen. Bij geen van allen bleek een significant effect te bestaan (zie tabel 4.6).

Tabel 4.6 Regressie etniciteit en loon

	B	Std. Error	Beta	t	Sig.
Noord Afrika	1,016E-15	,605	,000	,000	1,000
Rest Afrika	-,185	,289	-,097	-,641	,525
Oost-Europa	,667	,536	,204	1,243	,221
Midden-Oosten	-,167	,457	-,061	-,364	,718
Azië	,205	,353	,100	,581	,565
Zuid-Amerika	,667	,997	,105	,669	,508

Om te kunnen verklaren waarom er geen significant verband bestaat tussen etniciteit en de regelmaat van werk is gekeken naar de verdeling van etniciteit onder regelmaat van werkuren. Hier zien we dat de verdeling redelijk gelijk is. Zo zijn de respondenten uit Rest Afrika precies verdeeld tussen onregelmatig werk en regelmatig werk. Bij de andere groepen zien we dat er op zowel regelmatig als onregelmatig gescoord wordt. Daarnaast valt op dat er veel respondenten uit Rest Afrika komen en dat de verdeling van respondenten onder de regio's niet gelijk is. Beide kunnen een verklaring zijn voor het ontbreken van een significante correlatie.

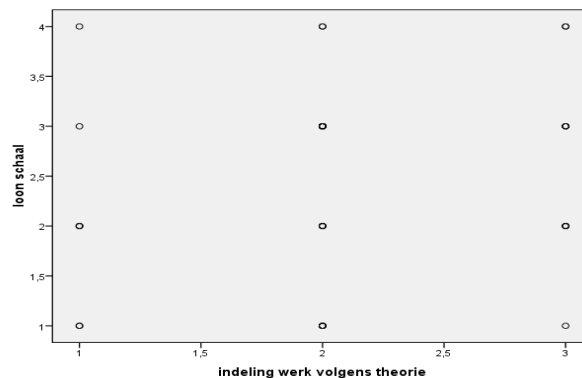
Tabel 4.7 Regelmaat werkuren naar regio van herkomst

<i>Regio van herkomst</i>		<i>Regelmaat werkuren</i>		Totaal
		onregelmatig	regelmatig	
<i>Regio van herkomst</i>	Noord-Afrika	2	6	8
	Rest Afrika	10	11	21
	Oost-Europa	4	2	6
	Midden Oosten	6	3	9
	Azië	6	10	16
	Zuid-Amerika	0	1	1
	Totaal	28	33	61

4.4.6 Formeel werk

Om te kijken of er een verband is tussen de schaal van informeel werken en het loon dat illegaal verblijvenden verdienen wordt de hypothese getest dat een illegaal verblijvende die meer formeel werkt meer zal verdienen dan een illegaal verblijvende die minder formeel werkt. Om deze hypothese te testen is ervoor gekozen om met een correlatiematrix te kijken of er sprake is van een significant verband. Hieruit komt een Spearman Correlation van .155 met een p waarde van .310. Er is dus geen sprake van een significant verband. Als we vervolgens kijken naar de scatterplot zien we dat de scores inderdaad erg verdeeld zijn. Dit zou kunnen verklaren waarom er geen significant verband te vinden is. Hypothese 7 dat een illegaal verblijvende die meer formeel werkt meer verdient dan een illegaal verblijvende die meer informeel werkt, kan worden verworpen.

Figuur 6 Scatterplot schaal formalisering werk en loon.

4.4.7 Regelmaat van werk

Als laatste is getest of regelmaat van werk verband houdt met het loon wat een illegaal verblijvende verdient. We verwachten dat illegaal verblijvenden die regelmatig werken meer verdienen dan illegaal verblijvenden die onregelmatig werken. Omdat hier sprake is van een onafhankelijke dichotome variabele en we te maken hebben met een relatief kleine N is gekozen om met een Mann Whitney U test te kijken of er aanwijzingen zijn voor een verband tussen de regelmaat waarmee men werkt en het loon dat verdiend is.

De Mann whitney U test geeft aan dat illegaal verblijvenden die regelmatig werken significant ($p = .009$) meer verdienen dan illegaal verblijvende die onregelmatig werken ($z = -2.620$). Illegaal verblijvenden die onregelmatig werken scoren gemiddeld vaker 2 op de schaal van loon wat betekent dat zij vaker minder dan het minimumloon verdienen. Illegaal verblijvenden die regelmatig werken scoren gemiddeld iets minder dan 3 op de schaal van loon wat betekent dat zij gemiddeld ongeveer het minimumloon verdienen. Hypothese 8 die stelt dat illegaal verblijvenden die regelmatig werken meer verdienen dan illegaal verblijvenden die onregelmatig werken kan dus worden aangenomen.

5. Conclusie

Deze conclusie zal per deelvraag een conclusie geven en eindigen met een antwoord op de hoofdvraag.

De eerste deelvraag is: *wat voor soort werk doet een illegaal verblijvende in Utrecht en op welke manier doet hij dit werk?*

Uit dit onderzoek is gebleken dat illegaal verblijvenden vooral werken in de horeca, in winkels of iets wat daarop lijkt. De tweede wat grotere groep doet klusjes bij mensen thuis of, bijvoorbeeld in de schoonmaak, bij bedrijven. Daarnaast lopen de werkzaamheden uiteen van de bouw tot het verkopen van het straatnieuws. Het is opvallend dat een grote groep illegaal verblijvenden nog steeds bij kleine bedrijfjes werkt. Dit omdat in de aanvullende interviews regelmatig is aangegeven dat het steeds moeilijker is geworden om werk te vinden omdat werkgevers steeds banger zijn geworden door de strengere wetten. Doordat het moeilijker is geworden om bij kleine bedrijfjes werk te vinden gaan steeds meer illegaal verblijvenden klusjes doen bij mensen thuis of een eigen bedrijfje oprichten, bijvoorbeeld een stukadoorbedrijf, en daarmee klussen doen.

Een mogelijke verklaring waarom nog steeds zoveel mensen in de interviews over hun leefsituatie hebben aangegeven bij kleine bedrijfjes gewerkt te hebben, is dat de interviews gingen over de gehele periode waarin de illegaal verblijvende illegaal in Nederland verbleef. De illegaal verblijvenden hebben vaak ook gewerkt voordat de maatregelen voor werkgevers strenger werden en hebben deze banen genoemd als eerste belangrijke baan.

De aanvullende interviews geven dus een beter beeld van de laatste periode en geven aan dat de manier waarop illegaal verblijvenden hun geld verdienen de laatste tijd aan het veranderen is.

De tweede deelvraag is: *Op welke manier zoekt een illegaal verblijvende naar werk en is er een keuzeproces te onderscheiden bij het zoeken naar werk?*

Aan de hand van dit onderzoek kan worden geconcludeerd dat door middel van het sociale netwerk naar een baan zoeken de belangrijkste zoekstrategie is die illegaal verblijvenden gebruiken. Het meeste werk wordt gevonden via vrienden, familie of kennissen maar vooral via vrienden. Het is opvallende dat in tegenstelling wat voor “normale” werkzoekenden in het geval van de illegaal verblijvenden juist de sterke bindingen van belang zijn. Het vertrouwen in de contactpersonen speelt een grote rol. Daarbij is het erg belangrijk dat men een goede reputatie opbouwt om de kansen op toekomstig werk te vergroten. Zodra iemand een goede reputatie heeft als bijvoorbeeld schilder gaat via de klanten het woord snel en is de kans dat een tevreden klant deze schilder bij vrienden aanraadt groot. Een respondent uit de aanvullende interviews geeft aan dat hij zelf niet meer zoekt naar werk omdat door zijn goede reputatie iedereen hem belt. Dit geeft aan hoe belangrijk de reputatie is bij het zoeken naar werk.

Daarnaast kwam uit de aanvullende interviews naar voren dat er inderdaad een keuzeproces te onderscheiden is. Dit is geen ingewikkeld keuzeproces. Bij de beslissing of werk wordt

aangenomen of niet wordt een onderscheid gemaakt tussen “goed” werk en “slecht” werk. “Slecht” werk zijn alle criminele activiteiten en “goed” werk zijn de niet-criminele activiteiten. Opvallend is dat de reden om alleen goed werk aan te nemen niet is dat het minder gevaarlijk is. Iedere illegaal verblijvende die het onderscheid tussen goed en slecht werk aangaf, gaf als reden dat het belangrijk was om een goed leven te leiden. Ze geven aan dat ze in hun eigen land op een goede manier hadden geleefd en dat ze dit in Nederland voort willen zetten. Daarom worden criminele activiteiten zoveel mogelijk uit de weg gegaan.

De laatste deelvraag luidde als volgt: *Waarom zijn sommige illegaal verblijvende beter in staat om in hun levensonderhoud te voorzien dan andere illegaal verblijvenden?*

Opvallend is dat er weinig effecten worden gevonden van persoonlijke kenmerken op het loon dat een illegaal verblijvende verdient. Zowel de verwachte positieve effecten tussen het spreken van de Nederlandse taal als de verblijfsduur blijven uit. Opvallend is dat in tegenstelling tot wat er eerder uit literatuur naar voren is gekomen, er ook geen effect is van opleiding en leeftijd op het loon dat een illegaal verblijvende verdient. Ook tussen de mate van informeel werk en loon is geen verband. Het enige positieve effect dat is gevonden is dat de regelmaat waarmee gewerkt wordt een positief effect heeft op het loon wat een illegaal verblijvende verdient.

De enige verklaring die uit dit onderzoek naar voren komt die verschillen tussen illegaal verblijvenden wat betreft loon kan verklaren is dat de regelmaat waarmee gewerkt wordt hiervan op invloed is. Verder kunnen er geen andere verklaringen worden gegeven waarom sommige illegaal verblijvenden meer verdienen dan anderen.

De hoofdvraag luidde:

Wat voor positie hebben illegaal verblijvenden op de informele arbeidsmarkt en hoe kunnen we verschillen tussen hen verklaren?

Er is maar een gering aantal illegaal verblijvenden die niet werkt omdat zij geen werk kunnen vinden. De meeste illegaal verblijvenden in dit onderzoek hebben op een of andere manier werk kunnen vinden op de informele arbeidsmarkt. Wel wordt in de aanvullende interviews aangegeven dat de frequentie waarmee werk wordt gevonden steeds kleiner wordt en de perioden waarin niet gewerkt wordt steeds langer worden. Dit zou een teken kunnen zijn dat het voor illegaal verblijvenden steeds moeilijker wordt om werk te vinden en dat de positie op de informele arbeidsmarkt verslechterd. Daarnaast zijn illegaal verblijvenden bij het zoeken naar werk afhankelijk van hun reputatie. Er wordt hard gewerkt om een goede reputatie op te bouwen. Het gevaar dat hierin schuilt is dat hier misbruik van gemaakt wordt. Zo werken sommige illegaal verblijvende lange dagen om maar tevreden klanten achter te laten.

Illegaal verblijvenden verdienen daarnaast niet veel. 46.7% van de werkende illegaal verblijvenden geeft aan minder of veel minder dan het minimumloon te verdienen. Wat dat betreft is de positie van de illegaal verblijvende op de informele arbeidsmarkt erg slecht.

Toch wordt zoveel mogelijk geprobeerd om niet terug te vallen op criminele activiteiten waar wel de mogelijkheden zitten om meer te verdienen. Om een tekort aan inkomen op te vangen worden vrienden, familie en/of kennissen ingezet om te helpen met bijvoorbeeld onderdak en voedsel. Verschillen in loon kunnen vooralsnog alleen nog verklaard worden uit de regelmaat waarmee men werk heeft.

6. Discussie

De vraag is nu wat dit onderzoek zegt over illegaal verblijvenden in Nederland. De onderzoeksgroep bestaat uit illegaal verblijvenden die in Utrecht generaal pardon hebben aangevraagd en op het moment van het onderzoek nog steeds in Utrecht wonen. In hoeverre kan er naar aanleiding van dit onderzoek ook iets gezegd worden over illegaal verblijvenden die buiten Utrecht wonen? Het is moeilijk om te zeggen dat de situaties tussen verschillende gebieden precies overeenkomen maar vergelijkingen kunnen zeker worden gemaakt. Alle illegaal verblijvenden hebben te maken met de strengere landelijke regels rondom illegaal verblijf in Nederland. Deze regels zijn niet stadsgebonden en zullen daarom alle illegaal verblijvenden aangaan. Wat dat betreft geven de resultaten van dit onderzoek een goede aanwijzing naar hoe de situatie is voor illegaal verblijvenden in Nederland.

Het is erg moeilijk gebleken om goede analyses te doen met de bestaande dataset. Dit heeft onder andere te maken met de opzet van het onderzoek. Het onderzoek naar de leefsituatie van illegaal verblijvenden had als belangrijk doel om door middel van uitgebreide kwalitatieve interviews zoveel mogelijk te weten te komen over de leefsituatie van illegaal verblijvenden in Utrecht. Hierdoor is een grote hoeveelheid informatie naar voren gekomen. Een nadeel hiervan echter is dat dit niet gericht was op kwantitatieve analyse en hier met de vragenlijst geen rekening mee gehouden is. Dit kan een reden zijn waarom er (bijna) geen significante verbanden zijn gevonden. Daarnaast was het erg moeilijk om de illegaal verblijvenden te bereiken. Hierdoor is er sprake van een kleine onderzoeksgroep wat de betrouwbaarheid van de statistische analyse niet ten goede komt. Wat betreft het verkrijgen van kwantitatieve onderzoeksdata kan er nog veel verbeterd worden.

Ook is het een vraag in hoeverre deze onderzoeksgroep gevoelige vragen waarheidsgetrouw heeft ingevuld. Zo heeft nagenoeg niemand aangegeven dat hij aan criminele activiteiten heeft deelgenomen. Het is natuurlijk de vraag in hoeverre dit ook waar is. Het kan zijn dat de respondenten ondanks de waarborg van anonimiteit bang zijn geweest dat een crimineel verleden naar buiten komt en dit niet ten goede komt van de al dan niet verkregen verblijfsvergunning.

Desalniettemin heeft dit onderzoek een beeld geschetst van de manier waarop illegaal verblijvenden in Utrecht proberen te overleven. De resultaten kunnen als uitgangspunt gebruikt worden voor toekomstig onderzoek naar de leefsituatie van illegaal verblijvenden in Nederland.

7. Aanbevelingen

Aan de hand van dit onderzoek kunnen er een aantal aanbevelingen worden gedaan. Deze zijn gesplitst in onderzoeksaanbevelingen en beleidsaanbevelingen en zullen apart worden besproken.

Onderzoeksaanbevelingen

Om beter in kaart te brengen hoe de leefsituatie van illegaal verblijvenden in Nederland eruit ziet is er meer onderzoek nodig in meer Nederlandse steden. Ook in andere Nederlandse steden kan via het gemeenteloket contact gezocht worden met illegaal verblijvenden. Het beste zou zijn om deze onderzoeken op elkaar af te stemmen zodat een goede vergelijking tussen de steden mogelijk is. Daarnaast creëer je dan een grotere dataset zodat de statistische analyses meer betrouwbaar zijn. Hiervoor is een goede afstemming tussen kwantitatief en kwalitatief onderzoek nodig. Goed kwantitatief onderzoek maakt meer betrouwbare statistische analyse nodig maar ook het kwantitatieve onderzoek blijft van groot belang. Door middel van gestructureerde interviews is het mogelijk informatie naar boven te halen waar van te voren niet aan was gedacht. Daarom zou een combinatie tussen beide een goede manier kunnen zijn om onderzoek naar de leefsituatie van illegaal verblijvenden te doen. Daarnaast is het belangrijk om voldoende tijd in te calculeren voor het contact zoeken met de illegaal verblijvenden. Hier gaat heel veel tijd in zitten om ze vaak moeilijk te bereiken zijn en niet altijd op komen dagen. Als hier voldoende rekening mee gehouden wordt is het misschien mogelijk meer illegaal verblijvenden te interviewen.

Beleidsaanbevelingen

Het blijkt moeilijk voor illegaal verblijvende om werk te vinden. Er is vooral de laatste jaren sprake van veel tussenposes tussen het werk door. Illegaal verblijvenden geven aan dat werkgevers banger zijn geworden en niet snel illegaal verblijvenden meer werk geven. Ook wordt vaker met zwart werk de verblijfstatus gecontroleerd. Het gevoerd beleid heeft dus in zekere mate succes. Uit dit onderzoek komt echter ook naar voren dat het voor illegaal verblijvenden ook een stuk moeilijker is geworden om te overleven. Zij zien om zich heen dat andere illegaal verblijvenden ook steeds meer naar de criminaliteit grijpen om te kunnen overleven. Daarnaast worden ze ook meer afhankelijk van andere mensen wat ze kwetsbaar maakt voor misbruik. Het succes van het beleid heeft dus ook een schaduwkant. Bij het maken en uitvoeren van beleid rondom illegaal verblijf in Nederland moet hier goed naar gekeken worden om te voorkomen dat er in strijd met de mensenrechten gehandeld wordt. Het is moeilijk om meer concrete aanbevelingen te doen omdat dit de objectiviteit van dit onderzoek niet ten goede komt. Belangrijk is dat beleidsmakers beide kanten van het beleid in oog moeten houden.

Literatuurlijst

Agresti, A. & Finlay, B. (1997) *Statistical Methods for the Social Sciences*. Prentice-Hall inc, New Jersey.

Becker, G. S. (1964) *Human Capital. A Theoretical and empirical analysis, with special reference to education*. Columbia University, National Bureau of Economic Research, New York.

Benseddik, A. & Bijl, M. (2005) *Onzichtbaar achter glas: Onderzoek naar de bijdrage van illegalen in de glastuinbouw van het Westland*, Stek, Den Haag.

Boxman, A.W. (1992) *Contacten en Carrière. Een empirisch-theoretisch onderzoek naar de relatie tussen social netwerken en arbeidsmarktposities*. Proefschrift. Thesis publishers, Amsterdam.

Burgers, J., Engbersen G. eds (1999) *De ongekende stad 1: Illegale vreemdelingen in Rotterdam*, Boom, Amsterdam.

Clermonts, L. Groenendijk, K & Havinga T. (1991) *Verblijfsrecht en gebruik van collectieve voorzieningen door immigranten*. Nijmegen: Katholieke Universiteit Nijmegen.

Engbersen, G., Leun, J. van der, Staring, R. en Kehla, J., (1999) *De ongekende stad 2: Inbedding en uitsluiting van illegale vreemdelingen*, Boom, Amsterdam.

Illegalennota (2004) Tweede Kamer, vergaderjaar 2003–2004, 29 537, nr. 2

Kloosterman, R., Leun J. vd, & Rath R. (1997) *Over grenzen: Immigranten en de informele economie*. Het Spinhuis, Amsterdam.

Komter, A. (1996). Reciprocity as a Principle of Exclusion: Gift Giving in the Netherlands. *Sociology*, 30, 2, 299-316.

Leun, J. vd (2001) *Looking for Loopholes. Processes of incorporation of illegal immigrants in the Netherlands*. Proefschrift.

Nijdam, A.D. (2003) *Statistiek in onderzoek. Beschrijvende technieken*. Wolters Noordhoff bv, Groningen/Houten.

Nijdam, A.D. (2004) *Statistiek in onderzoek. Inductieve technieken 2*. Wolters Noordhoff bv Groningen/Houten.

Pendakur K, Pendakur R. (2002) Language as Both Human Capital and Ethnicity. *International Migration Review* [serial online]. Spring2002 2002;36(1):147-177. Available from: Academic Search Elite, Ipswich, MA. Accessed July 4, 2009

Sharpe, D.L. & Abdel-Ghany, E. (2006) Determinants of Income Differentials: Comparing Asians with Whites and Blacks. *J Fam Econ Iss* (2006) 27:588–600

Ultee, W., Arts, W. & Flap H. (2003) *Sociologie. Vragen, uitspraken, bevindingen*. Martinus Nijhoff Groningen.

Wielers, R. (1998) Arbeidsruil en arbeidsrelaties: enkele theoretische invalshoeken. Pp 171-201 in: Van Ruysseveldt, J en Van Hoof, J. eds. *Arbeid in verandering* Kluwer, Open Universiteit Nederland.

Bijlagen

Bijlage 1

Overzicht resultaten aanvullenden interviews

Respondent nummer	Hoe lang illegaal?	Pardon ja/nee?	Soort werk?	Hoe aan werk gekomen?	Redenen om werk aan te nemen?	Geweigerd?	Redenen voor stoppen met baan?	Hoe aan nieuwe baan gekomen?
8 30 jaar, Indonesie.	12 jaar	ja	In de bouw en later als stukadoor.	Via Indonesische gemeenschap	Vooral voor het geld maar het was ook goed werk. Belangrijk is een goed leven.	Ja. Heeft ooit in Rotterdam steigers gebouwd. Toen betraapt door waarschijnlijk belastingdienst. Sindsdien nooit meer buiten werken.	Man waar hij voor werkte had problemen met belastingdienst. Daarom moest hij weg. Later is hij voor zichzelf begonnen en stopte hij als het klusje klaar was.	Via mensen die hij had leren kennen van werk. Als mensen eenmaal van je gehoord hebben willen ze je graag.
13 39 jaar, Iran	9 jaar	nee	Bouw, schoonmaak.	Viavia, bijvoorbeeld via het koffiehuis.	Om eten te kunnen kopen zodat hij een goed leven kon leiden.	Criminele activiteiten wil hij niet, hij wil een goed leven leiden en gelukkig zijn.	Als hij niet meer nodig was.	Viavia, bijvoorbeeld in koffiehuis een beetje contacten leggen.
16 30 jaar, Azerbeidzjan	7 jaar	ja	Bij een Turkse vriend in een restaurant.	Via vrienden	Voor het geld en het was goed werk.	Nee, heeft altijd bij Turkse vriend gewerkt. Kwam daar vrij snel na aankomst in NL.	Hij kreeg een verblijfsvergunning en mocht daarom niet meer werken ivm opleiding.	Niet van toepassing.
19 54 jaar, Algerije	12 jaar	ja	Hij heeft veel klusjes gedaan. Bijvoorbeeld in de tuin bij mensen.	Via mensen in de moskee.	Voor het geld. Dat had hij nodig om te overleven.	Nee. Al wilde hij echt geen criminele activiteiten doen maar daar heeft hij ook nooit mee te maken gehad.	Als het klusje af was.	Weer viavia. Bijvoorbeeld via de Moskee of mensen die hem opbelden omdat ze iemand kenden.
40 25 jaar, Ghana	11 jaar	nee	In de bouw, in een fabriek, schoonmaken	Via vrienden.	Voor het geld.	Niet duidelijk.	Is niet helemaal duidelijk. Het lijkt erop dat er wat controles zijn geweest waar hij niet over wil praten.	Vooral via vrienden.

47 43 jaar, Noord Irak	13 jaar	nee	Bouw, schoonmaken, schilderen, tuinieren.	Via via. In de loop van de tijd steeds meer mensen leren kennen waardoor het soepeler gaat.	Ten eerste omdat hij geld nodig had. Daarnaast wilde hij ook goed werk, hij wilde alleen 'goede' klusjes doen. Ook door vrouw en kind.	Ja. Hij heeft ooit een stukadoor klus aangeboden gekregen. Dit heeft hij niet aangenomen omdat hij dit niet kan. Ook criminele klusjes wilde hij niet.	Als het klusje was afgelopen dan stopte hij. Hij heeft nooit moeten stoppen door controle of een andere reden. Als mensen bang waren namen ze hem bij voorbaat niet aan.	Weer viavia.
50 31 jaar, Turkije	Sinds 1999 in NL	nee	Schilderen, schoonmaken (bv vloeren)	Zelf contact gezocht met bedrijven voor schoonmaak. Schilderen vaak ook viavia	Voor het geld. Schoonmaken kan iedereen dus logisch dat je daar informeert. Ondertussen is hij specialist met vloeren schoonmaken.	Nee. Maar hij zoekt zelf actief naar "goed" werk. Hij wil niets slechts doen want dan kans dat je opgepakt wordt en naar Zeist moet, dat is niet leuk!	Klaar met het werk. Als er een nieuwe klus kwam zouden ze bellen.	Via hetzelfde schoonmaakbedrijf of zelf informeren bij andere bedrijven. Ook viavia.
60 31 jaar, Azerbeidzjan	2 jaar	Ja	Klusjes, meestal schilderen. Ook kleine klusjes zoals timmerwerk.	Via vrienden of kennissen. Ook van toen hij in procedure zat.	Voor eten. Soms kreeg hij ook kleding.	Ja, een aantal keer. Het betaalde soms te weinig of hij kon het niet. Hij heeft nooit crimineel werk opgezocht of aangeboden gekregen.	Als het klusje klaar was.	Hij gebruikte het netwerk. Mensen maakten promotie voor hem, hij vroeg na.
82 55 jaar, Soedan.	Ongeveer 5 jaar	Ja	Reparatiewerk van elektrische apparaten.	Het is begonnen bij mensen van AZC maar later ook via Moskee en steeds meer viavia	Geld.	Hij heeft Reuma en kan doordat niet alles doen. Hij had bijv. aanbod van schoonmaakbedrijf maar dit moest hij afwijzen.	Omdat het klusjes waren was het klaar als het klusje af was.	Mensen wisten viavia van hem af en dan zochten zij contact met hem. Hij heeft zelf nooit heel intensief rond gevraagd.

Respondent nummer	<i>Hoe lang duurde het zoeken naar een nieuwe baan?</i>	<i>Is het moeilijker geworden een baan te vinden?</i>	<i>Waarom wilden mensen u in dienst?</i>	<i>Heeft u gemerkt dat werkgever wilde helpen?</i>	<i>Wat gebeurde er als het goed ging op het werk? Extraatjes?</i>	<i>Wat gebeurde er als het minder goed ging?</i>	<i>Werd u hetzelfde behandeld als collega's?</i>	<i>Opvallend</i>
8	Verschilde van een week tot een keer 6 mnd.	Ja. Maar dat had vooral te maken met problemen met zijn telefoon.	Hadden van vrienden gehoord dat hij goed werk leverde en hij was goedkoop! Daarnaast was er voor een snelle klus vaak geen regulieren stukador beschikbaar.	Het uitzendbureau wilde hem wel hebben maar kon niet ivm geen papieren.	Hij kreeg wel eens meer dan afgesproken als hij goed werk leverde.	Niet meegemaakt.	Ja. Bij bouwbedrijf wisten de collega's niet dat hij zwart werkte. Later bij klusjes waren er geen collega's maar meneer zegt dat hij altijd goed behandeld is.	Meneer geeft aan dat toen hij klusjes deed bij mensen thuis dat deze vaak niet wisten dat hij geen verblijfsvergunning had. Omdat het zwart werk was werd er niet naar gevraagd.
13	Verschilde heel erg.	Ja, vooral nu met de financiële crisis is het heel moeilijk, heeft al een hele tijd niet gewerkt.	Waarschijnlijk omdat hij een goedkope werknemer is.	Nee.	Hij hoefde niets extra's. Als hij maar voor zichzelf kon zorgen was hij gelukkig. De rest is niet belangrijk.	Is niet belangrijk. Het is belangrijk dat je gelukkig bent en dat moet je zelf doen.	Misschien werd hij wel eens anders behandeld maar dat vond hij niet belangrijk.	Deze respondent is een bijzonder geval. Hij vond weinig belangrijk en wilde daarom vooral kwijt dat je gelukkig moet zijn. Op deze manier overleeft hij.
16	nvt	De laatste jaren wel meer controles dus moest voorzichtiger zijn en kon niet altijd in	De Turkse vriend wilde hem graag helpen.	Nee, want de Turkse vriend wilde hem helpen en dat kon ook.	Gewoon zijn loon (hij kreeg ook eten en onderdak)	Het ging altijd wel goed.	Nee, hij werd niet anders behandeld.	Heeft dus altijd bij dezelfde man gewerkt. Dit is eigenlijk de enige waarbij liefdadigheid reden voor werkgever

		het restaurant zelf meer staan.						was.
19	Verschilde van een paar dagen tot 4 maanden.	Nee, bleef allemaal wel hetzelfde.	Omdat hij goedkoper werkte.	Nee. Het was geen liefdadigheid.	Hij kreeg wel eens iets extra's in de vorm van geld.	Niet meegemaakt.	Hij werd altijd wel goed behandeld, al merkte hij in het algemeen wel dat mensen wel eens op hem neer keken.	Geen.
40	Een paar maanden tot een jaar.	Ja. Sinds ongeveer 2004 is het moeilijker geworden.	Onduidelijk.	Nee.	Gewoon het loon.	Dan gebeurde er niets maar hij had eigenlijk ook niet zoiets meegemaakt.	Hij heeft altijd goed werk gehad, altijd goed behandeld.	Interview ging lastig omdat meneer erg terughoudend was.
47	De ene keer wat langer dan de andere keer. Verschilde van een dag tot 3 maanden.	Ja. Vooral dit jaar met de hele financiële crisis is het erg moeilijk. Merkte wel dat mensen steeds banger zijn geworden en hem niet zo snel meer aannemen.	1. hij was goedkoop doordat hij zwart werkte. 2. uit liefdadigheid. Maar vooral de eerste reden.	Soms. Ze wilden hem vooral omdat hij goedkoop was maar soms ook om hem te helpen. Hielpen dan alleen door hem werk te geven.	Hij kreeg wel eens extra geld. Hij probeerde mensen erg tevreden te stellen zodat dit hem extra klusjes op zou leveren. Dit werkte.	Niet meegemaakt.	Ja soms wel. Mensen keken wel eens op hem neer, ook als ze niet alles wisten. Hij deed hier niets aan zodat hij zijn baan kon behouden.	Zorgen voor morgen!
50	Tot 4 jaar geleden had hij gelijk wel weer werk maar	Ja, sinds 4/5 jaar geleden is het veel moeilijker geworden om	Belangrijkste reden is dat hij een stuk goedkoper is. Daarnaast doet hij	Nee.	Ja, dan kreeg hij iets extra's. Hij heeft een keer €100,- fooi gekregen.	Niet meegemaakt.	Hij werd altijd hetzelfde behandeld. Meesten werkten zwart	Werkgevers wisten vaak wel dat hij geen verblijfsvergunning had.

	nu al 1 jaar zonder werk. Hoopt van de zomer weer.	aan werk te komen. Mensen zijn bang.	zijn werk goed.				en wisten niet dat hij illegaal was. Dus geen problemen.	
60	Verschilde heel erg. Schilderswerk was in de winter heel moeilijk te vinden.	Ja, vooral sinds ongeveer 2004. Sindsdien meer controles en hebben mensen meer angst.	Hij deed het werk netjes en een heel stuk goedkoper.	Niet zozeer helpen maar wel dat ze hem graag wilden hebben maar niet aannamen ivm illegaliteit. Zodra verblijfsvergunning: werk	Hij kreeg soms fooi als het goed ging.	Onbekend.	Hij werd altijd goed behandeld. Soms deden ze echter moeilijk als er betaald moest worden, dan wilden ze ineens minder betalen.	Wist geen andere manier van werk vinden dan viavia. Ook hier: mensen wisten vaak niet dat hij illegaal was.
82	Verschilde echt heel erg, meestal had hij per week wel een of meerder klusjes.	Sinds 2004/2005 is het moeilijker geworden. Veel vrienden moesten weg en mensen werden bang om met illegaal verblijvenden om te gaan.	Hij was een stuk goedkoper. Het was zeker geen liefdadigheid.	Nee.	Hij kreeg gewoon z'n geld.	Niet meegemaakt	Hij had geen collega's dus is niet van toepassing.	Meneer geeft aan dat hij niet voldoende verdiende met de klusjes en vrienden hem hielpen met kleding en onderdak.

Bijlage 2

Codeerschema gebruikte vragen uit algehele vragenlijst

Codeerschema SPSS onderzoek leefsituatie uitgeprocedeerde asielzoekers

	Variabele	Vraag	Antwoordcode
	Bij alle variabelen zijn de volgende antwoordcodes van toepassing:		777. respondent wil niet antwoorden 888. onbekend 999. niet van toepassing
<u>0. Algemene info</u>			
1	Respondentnummer	respondentnummer	Cijfer is nummer
2	Duurinterview	Duur interview	1. een uur 2. anderhalf uur 3. twee uur 4. tweeënhalf uur 5. drie uur 6. drieënhalf uur 7. vier uur 8. viereënhalf uur 9. vijf uur 10. meer dan vijf uur, namelijk
3	Tolk	Was er een tolk bij het interview aanwezig?	1. Ja 2. Nee 3. Niet een tolk, maar wel een ander persoon
<u>1. Persoonlijke gegevens</u>			
4	Leeftijd	Leeftijd	Leeftijd is code
5	Land	Land van herkomst/nationaliteit	1. Turkije (koerd) 2. Irak (Noord) 3. Afghanistan 4. Indonesië 5. Iran 6. Palestina 7. Azerbeidjan 8. China 9. Myanmar 10. Ex-Joegoslavië (Montenegro) 11. Ex-Joegoslavië (Bosnië)

			12. Rusland 13. Bangladesh 14. Syrie 20. Sudan 21. Kameroen 22. Liberia 23. Algerije 24. Somalië 25. Libie 26. Guinee 27. Angola 28. Togo 29. Sierra Leone 30. Ghana 31. Suriname 32. Sri Lanka 33. Marokko 34. Tsjaad AANVULLEN
6	Opleiding	Opleidingsniveau in land van herkomst	0. geen 1. lagere school 2. middelbare school 3. hoger onderwijs 4. universiteit 5. cursussen en dergelijke 6. koranschool 7. beroepsonderwijs
7	Werklandvherkomst	Werk in land van herkomst	0. geen 1. ongeschoold werk 2. laaggeschoold werk 3. middelbaar geschoold werk 4. hooggeschoold werd 5. eigen onderneming 6. in het leger/als militair
9	duurillegaliteit	Hoe lang heeft u illegaal in Nederland verbleven?	Code is aantal jaar

4. Werken

112	werk	Hoeveel baantjes/werkgevers heeft u gehad in de periode dat u illegaal	0. geen 1. één
-----	------	--	-------------------

		in Nederland verbleef?	<ol style="list-style-type: none"> 2. twee 3. drie 4. vier 5. vijf 6. zes 7. zeven 8. acht 9. negen 10. tien 11. meer dan tien 12. dit is niet te zeggen omdat ik steeds klusjes bij verschillende mensen heb gedaan
113	waaromwerk	Waarom heeft u niet gewerkt=	<ol style="list-style-type: none"> 1. uit angst 2. ik kon geen baan vinden 3. ik wist niet hoe ik een baan kon vinden 4. ik mocht niet werken en deed dit daarom niet 5. kan niet als je illegaal bent 6. vanwege mijn slechte gezondheid
114	wijzework	Op welke wijze heeft u gewerkt?	<ol style="list-style-type: none"> 1. zwart in loondienst 2. zwart zelfstandig 3. wit met behulp van valse papieren zonder tussenpersonen 4. wit met behulp van valse papieren via een intermediair of een uitzendbureau 5. semi-crimineel 6. crimineel 7. wit met eigen sofinummer 8. wit op andermans papieren 9. zwart via uitzendbureau
116	Sectoren1	In welke sectoren bent u werkzaam geweest?	<ol style="list-style-type: none"> 1. bouw 2. tuinbouw 3. horeca, winkels, of iets

			<ul style="list-style-type: none"> dergelijks 4. fabriek 5. kranten/folders 6. zelf klusjes verricht 7. schoonmaakindustrie 8. huishoudelijk werk 9. prostitutie 10. criminaliteit 11. straatnieuws 12. anders
120	werkgevonden	Hoe bent u aan deze baan gekomen?	<ul style="list-style-type: none"> 1. zelf gevraagd en geïnformeerd bij werkgevers 2. zelf gevraagd en geïnformeerd bij intermediairs 3. via vrienden 4. via landgenoten 5. via vage kennissen 6. via koffiehuis, moskee ed 7. via hulpverleningsorganisaties 8. voor mezelf begonnen 9. middels opbouwen van een netwerk 10. via advertenties in winkels, in kranten en op internet 11. dit werk deed ik al toen ik nog in procedure was en ben ik vervolgens blijven doen
126	werkuren	Hoeveel uur werkte u gemiddeld?	<ul style="list-style-type: none"> 1. erg onregelmatig 2. parttime 3. 40 uur per week 4. meer dan 40 uur per week 5. die kon ik zelf bepalen
129	loon	Kreeg u betaald en zo ja, hoeveel kreeg u betaald?	<ul style="list-style-type: none"> 1. ik kreeg het minimumloon 2. ik kreeg meer dan het minimumloon 3. ik kreeg veel meer dan

			<p>het minimumloon</p> <p>4. ik kreeg minder dan het minimumloon</p> <p>5. ik kreeg veel minder dan het minimumloon</p> <p>6. ik werd niet altijd betaald als dit wel was beloofd</p> <p>7. ik heb het beloofde geld nooit gekregen</p> <p>8. dit was afhankelijk van de hoeveelheid werk</p> <p>9. ik kreeg in de vorm van onderdak en eten betaald</p> <p>10. ik kreeg deel uitbetaald in onderdak en eten, en deels in loon vergelijkbaar met het minimumloon</p>
136	eindewerk	Waarom is dit werk geëindigd/waarom bent u met dit werk gestopt?	<p>0. ik heb hier de gehele periode gewerkt</p> <p>1. ik werd ontslagen omdat ik mijn werk niet goed deed</p> <p>2. ik werd ontslagen omdat de baas het risico op een boete te hoog vond worden</p> <p>3. het werk was gedaan waardoor het eindigde</p> <p>4. ik wilde dit werk zelf niet meer doen</p> <p>5. ik kon dit werk niet meer doen</p> <p>6. ik werd opgepakt</p> <p>7. ik werk hier nog steeds</p> <p>8. het bedrijf ging failliet</p> <p>9. wegens meerdere van bovengenoemde redenen</p>
143	overigeinkomsten	Hoe trachtte u naast uw werk te voorzien in uw levensonderhoud?	<p>0. dit was niet mogelijk</p> <p>1. geld/eten/onderdak krijgen van</p>

			vrienden/familie 2. geld/eten/onderdak lenen van vrienden/familie 3. met behulp van de kerk/moskee 4. ik had nog spaargeld 5. liefdadigheid 6. criminaliteit 7. dit was niet nodig 8. met behulp van inkomen van overige gezinsleden 9. vanuit fondsen 10. een combinatie van bovenstaande manieren 11. gekregen schadevergoeding in verband met mijn onrechtmatige vreemdelingendetentie AANVULLEN MET GECONSTATEERDE STRATEGIEEN
144	problemeninkomen	Leverde dit problemen of ongewenste situaties op?	1. Ja 2. Nee AANVULLEN MET GECONSTATEERDE PROBLEMEN

Bijlage 3

Gebruikte vragen uit algehele vragenlijst

1. Persoonlijke gegevens

1. Naam:
2. Leeftijd:
3. Nationaliteit/land van herkomst:
4. Studie/beroep in land van herkomst:
5. Sinds wanneer bent u in Nederland?
6. Waarom bent u naar Nederland gekomen: politieke, economische, culturele, sociale, familiale, ecologische of andere motieven?
7. Wanneer heeft u asiel gevraagd?
8. Wanneer bent u uitgeduceerd geraakt? Hier ook ingaan semi-legaliteit.
9. Wanneer bent u op straat gekomen?
10. Heeft u uw verblijfsvergunning gekregen? Zo nee, waarom niet? Zo ja, wanneer en wat doe je nu?
11. Had u tussen het moment waarop u uitgeduceerd raakte en het moment waarop u een verblijfsvergunning kreeg een partner in Nederland of elders? Waar kende u haar van? Wat was haar nationaliteit? En wat deed zijn in het dagelijks leven (studie, beroep, uitkering)?
12. Had u tussen het moment waarop u uitgeduceerd raakte en het moment waarop u een verblijfsvergunning kinderen in Nederland of elders?

4. Werken

1. Heeft u gewerkt gedurende de tijd dat u illegaal in Nederland verbleef? Zo ja, doorgaan met de volgende vraag. Zo nee, vragen waarom niet, hoe iemands dag er dan uitzag (wat voor activiteiten werden dan ontplooid) en doorgaan met vraag 16?
2. Hoeveel verschillende baantjes of werkgevers heeft u in deze periode gehad?
3. Wat voor baantjes (sector, soort werk) heeft u gehad? Was u bij een werkgever, een intermediair, als zelfstandige actief of verrichte u niet-monetair werk (zwart/wit)?

Per arbeidsperiode de volgende vragen stellen:

4. Hoe bent u aan deze baan gekomen?

5. Wat voor werkzaamheden verrichtte u?

7. Hoeveel uur werkte u per dag, week, maand of seizoen?

10. Kreeg u betaald, en zo ja hoeveel kreeg u betaald? Ook ingaan op reiskosten, ziekte, overuren, vakantiegeld, onregelmatigheidstoeslag, betalen intermediair en eventuele andere toeslagen.

12. Waarom is dit werk geëindigd?

14. Heeft u problemen ondervonden bij het vinden van werk? Zo ja, wat waren deze problemen en zijn deze veranderd gedurende uw verblijf in de illegaliteit? Hier ook ingaan op eventuele veranderingen ten aanzien van het vinden van werk, van de arbeidsomstandigheden en dergelijke en vragen waardoor dit werd veroorzaakt en of door de overheid genomen maatregelen hierop van invloed zijn geweest.

15. Kon u door middel van het verrichten van deze arbeid voorzien in uw levensonderhoud?

16. Hoe trachtte u (naast uw werk) te voorzien in uw levensonderhoud? Slaagde u hier op deze wijze in of moest u andere strategieën aanspreken om in uw levensonderhoud te kunnen voorzien? Zo ja, wat voor strategieën, wat voor resultaat hadden deze strategieën en leverde dit problemen of ongewenste situaties op?